Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Wydział Matematyki, Fizyki i Techniki
Instytut Matematyki

Michał Jezierski

Funktory równościowo definiowalne

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
prof. dr hab. Andrzeja Prószyńskiego

Bydgoszcz 2008

Spis treści

Wstęp

Podstawowym przedmiotem naszych rozważań są funktory wyznaczone przez równościowo definiowalne klasy odwzorowań. Mówimy, że klasa odwzorowań pomiędzy R-modułami X i Y jest równościowo definiowalna, jeżeli spełnia określony zestaw warunków typu równości, tzn. warunków postaci

$$\sum_{k=1}^{n} r_{ij} f\big(\sum_{j=1}^{m} s_{ijk} x_k\big) = 0, \qquad i \in I,$$

dla pewnych ustalonych elementów r_{ij}, s_{ijk} pierścienia R oraz dowolnych elementów $x_k \in X$. Przykładem równościowo definiowalnej klasy odwzorowań może być klasa R-homomorfizmów, klasa odwzorowań kwadratowych, bądź klasa wszystkich odwzorowań dla pustego układu warunków.

Każda równościowo definiowalna klasa odwzorowań wyznacza funktor dwóch zmiennych, który dowolnym R-modułom X i Y przyporządkowuje zbiór wszystkich odwzorowań z X do Y będących elementami danej równościowo definiowalnej klasy. Funktor ten nazywamy równościowo definiowalnym lub krótko ED-funktorem, przy czym pojęcie to pochodzi od A. Prószyńskiego ([4],[5]). Okazuje się, że ED-funktory są reprezentowalne. Celem tej pracy jest udowodnienie Twierdzenia 15, które podaje warunki równoważne charakteryzujące funktory równościowo definiowalne. Jeden z tych warunków mówi, że funktor reprezentujący zachowuje granice proste i ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju.

W pierwszych rozdziałach przedstawiamy kolejno podstawy teorii modułów, podstawy teorii funktorów oraz ciągi Grothendiecka i granice proste.

Zasadniczą rolę odgrywa funktor modułu wolnego $\mathcal{F}$, reprezentujący funktor Map wszystkich odwzorowań pomiędzy R-modułami, który omawiamy w Rozdziale 4. Natomiast w ostatnim rozdziale omawiamy ED-funktory i dowodzimy wspomnianego powyżej Twierdzenia 15, które je charakteryzuje.

Praca jest próbą możliwie najbardziej elementarnego wyłożenia wyników pochodzących z paragrafu 3.1 książki [3] (str. 72-80). W związku z tym wiele fragmentów dowodów zostało całkowicie zmienionych, a inne zostały przedstawione bardziej szczegółowo. Podjęto też próbę modyfikacji pewnych stosowanych pojęć w celu nadania im większej operatywności w tej pracy. Przykładem jest pojęcie zachowywania granic prostych przez funktor.

Rozdział 1

Moduły

W rozdziale pierwszym wprowadzamy podstawowe pojęcia algebry przemiennej. Zakładamy przy tym, że znane są fakty z podstawowego kursu algebry. Rozdział w znacznej części oparty jest na książce Balcerzyka [2]. Pewne podstawowe fakty pochodzą z książki [1]. Poza tym wprowadzamy R-moduł $\mathrm{Map}(X, Y)$ i dowodzimy pewnych jego elementarnych własności.

Niech R będzie pierścieniem przemiennym z jedynką.

Definicja 1 *R-modułem nazywamy trójkę $(X, +, \cdot)$, w której X jest niepustym zbiorem, $+ : X \times X \to X$, $\cdot : R \times X \to X$ oraz dla wszystkich elementów $r, r' \in R$, $x, x' \in X$ spełnione są następujące warunki:*

1. *X jest grupą abelową względem działania $+$,*
2. *$r(x + x') = rx + rx'$,*
3. *$(r + r')x = rx + r'x$,*
4. *$(rr')x = r(r'x)$,*
5. *$1x = x$.*

W dalszej części zamiast pisać *"X jest R-modułem"* będziemy często pisali $X \in R\text{-Mod}$. Element neutralny względem dodawania będziemu oznaczać 0 i nazywać zerem R-modułu X, natomiast element przeciwny do x będziemy oznaczać przez $-x$.

Definicja 2 *Niech X będzie R-modułem. Podzbiór X_0 modułu X nazywamy podmodułem modułu X, o ile dla dowolnych $x, x' \in X_0$ oraz $r \in R$ spełnione są następujące warunki:*

1. $x + x' \in X'$,
2. $rx \in X'$.

Bezpośrednio sprawdza się, że podmoduł X' modułu X jest też R-modułem względem działań określonych w X.

Niech $X, Y \in R$-Mod. Homomorfizmem R-modułów (lub krótko R-homomorfizmem) nazywamy odwzorowanie $f : X \to Y$ takie, że $f(x+x') = f(x)+f(x')$ oraz $f(rx) = rf(x)$ dla wszystkich $x, x' \in X$, $r \in R$. *Jądrem* R-homomorfizmu $f : X \to Y$ nazywamy zbiór $\ker(f) = \{x \in X\, ;\, f(x) = 0\} = f^{-1}(0)$, natomiast zbiór $\mathrm{im}(f) = \{f(x)\, ;\, x \in X\}$ nazywamy jego *obrazem*. Jądro homomorfizmu $f : X \to Y$ jest podmodułem modułu X, natomiast $\mathrm{im}(f)$ jest podmodułem modułu Y.

R-homomorfizm $f : X \to Y$ nazywamy *monomorfizmem*, jeśli $\ker(f) = 0$, tzn. f jest różnowartościowe, a *epimorfizmem*, gdy $\mathrm{im}(f) = Y$, tzn. f jest *na*. R-homomorfizm f jest izomorfizmem, jeśli jest monomorfizmem i epimorfizmem. Istnieje wówczas odwzorowanie odwrotne f^{-1}, które też jest homomorfizmem.

Podmodułowi X' modułu X odpowiada *moduł ilorazowy* X/X', którego elementami są wszystkie warstwy $\bar{x} = x + X' = \{x + x'\ ;\ x' \in X'\}$ elementów $x \in X$ względem X', przy czym działania określone są wzorami

$$(x + X') + (x' + X') = (x + x') + X', \qquad r(x + X') = rx + X',$$

dla dowolnych $x, x' \in X$, $r \in R$. Ponadto obowiązuje następująca reguła porównywania warstw:

$$x + X' = x' + X' \;\Leftrightarrow\; x - x' \in X'.$$

Odwzorowanie $\nu : X \to X/X'$ określone wzorem $\nu(x) = x + X'$ jest R-homomorfizmem, który nazywamy *homomorfizmem kanonicznym* lub *homomorfizmem naturalnym*.

Poniższe twierdzenie znane jest jako *twierdzenie o homomorfizmach R-modułów*, a jego dowód jest analogiczny jak w teorii pierścieni lub teorii grup.

Twierdzenie 1 *Niech $f : X \to Y$ będzie R-homomorfizmem oraz niech X' będzie podmodułem R-modułu X. Jeżeli $X' \subset \ker(f)$, to istnieje dokładnie jeden R-homomorfizm $\bar{f} : X/X' \to Y$ taki, że $\bar{f}(x + X') = f(x)$. W szczególności mamy izomorfizm R-modułów*

$$X\big/\ker(f) \simeq \mathrm{im}(f).$$

Lemat 1 *Niech X_0 będzie podzbiorem R-modułu X. Zbiór X' wszystkich elementów postaci $r_1x_1 + \ldots + r_nx_n$, $r_1, \ldots, r_n \in R$, $x_1, \ldots, x_n \in X_0$, $n = 1, 2, \ldots$ jest podmodułem modułu X.*

dowód: Niech $x, x' \in X'$. Zatem

$$x = r_1x_1 + \ldots + r_nx_n, \quad x' = r_1'x_1' + \ldots + r_m'x_m',$$

gdzie $r_i, r_j' \in R, x_i, x_j' \in X_0$ dla $i = 1, \ldots, n$, $j = 1, \ldots, m$. Stąd

$$x + x' = r_1x_1 + \ldots + r_nx_n + r_1'x_1' + \ldots + r_m'x_m' \in X'.$$

Jeżeli $r \in R$, to

$$rx = r(r_1x_1 + \ldots + r_nx_n) = r(r_1x_1) + \ldots + r(r_nx_n) =$$
$$= (rr_1)x_1 + \ldots + (rr_n)x_n \in X'. \square$$

Definicja 3 *Podmoduł X' określony w powyższym lemacie nazywamy podmodułem generowanym przez zbiór X_0, a zbiór X_0 nazywamy zbiorem generatorów podmodułu X'.*
Podmoduł generowany przez zbiór $\{x_1, \ldots, x_n\}$ oznaczamy $R\{x_1, \ldots, x_n\}$.

Podobnie jak w teorii przestrzeni liniowych możemy wprowadzić pojęcie zewnętrznej sumy prostej R-modułów X i Y.

Definicja 4 *Niech* $X, Y \in R$-Mod. *Zbiór wszystkich par* (x, y), *gdzie* $x \in X$, $y \in Y$, *wraz z działaniami*

$$(x, y) + (x', y') = (x + x', y + y'),$$
$$r(x, y) = (rx, ry),$$

gdzie $x, x' \in X$, $y, y' \in Y$ *oraz* $r \in R$, *nazywamy zewnętrzną sumą prostą* R*-modułów* X *i* Y *i oznaczamy* $X \oplus Y$.

Z podstawowego kursu algebry wiemy, że zewnętrzna suma prosta dwóch przestrzeni liniowych jest przestrzenią liniową. Analogicznie można udowodnić następujący

Lemat 2 *Zbiór* $X \oplus Y$ *jest* R*-modułem względem działań określonych powyżej.*

Przez $\mathrm{Map}(X, Y)$ oznaczać będziemy zbiór wszystkich odwzorowań pomiędzy R-modułami X i Y. Podobnie $\mathrm{Hom}_R(X, Y)$ oznaczać będzie zbiór wszystkich R-homomorfizmów z modułu X do Y. Oczywiście $\mathrm{Hom}_R(X, Y) \subset \mathrm{Map}(X, Y)$.

Lemat 3 $\mathrm{Map}(X, Y)$ *jest* R*-modułem względem działań dodawania oraz mnożenia odwzorowań przez skalar, określonych wzorami*

$$(\alpha + \beta)(x) = \alpha(x) + \beta(x),$$
$$(r\alpha)(x) = r\big(\alpha(x)\big),$$

gdzie $\alpha, \beta \in \mathrm{Map}(X, Y)$, $r \in R$ *oraz* x *jest dowolnym elementem* R*-modułu* X.

dowód: Zauważmy, że $\mathrm{Map}(X, Y)$ jest grupą abelową względem określonego powyżej dodawania. Jej elementem neutralnym jest odwzorowanie zerowe, $0(x) = 0$ oraz dla dowolnego $\alpha \in \mathrm{Map}(X, Y)$ określone jest odwzorowanie $-\alpha$ takie, że $\alpha(x) + (-\alpha)(x) = 0$, tzn. $(-\alpha)(x) = -\alpha(x)$ dla dowolnego $x \in X$. Jest to oczywiście element przeciwny do α. Ponadto, dla dowolnych $\alpha, \beta \in \mathrm{Map}(X, Y)$, $r, r' \in R$ oraz dla dowolnego $x \in X$ otrzymujemy

$$\big(r(\alpha + \beta)\big)(x) = r\big((\alpha + \beta)(x)\big) = r\big(\alpha(x) + \beta(x)\big) = r\big(\alpha(x)\big) + r\big(\beta(x)\big) =$$
$$= (r\alpha)(x) + (r\beta)(x) = (r\alpha + r\beta)(x),$$

co oznacza, że $r(\alpha+\beta) = r\alpha + r\beta$. Mamy również

$$\big((r+r')\alpha\big)(x) = (r+r')\big(\alpha(x)\big) = r\big(\alpha(x)\big) + r'\big(\alpha(x)\big) = (r\alpha)(x) + (r'\alpha)(x) = \\ = (r\alpha + r'\alpha)(x),$$

skąd $(r+r')\alpha = r\alpha + r'\alpha$. Podobnie $r(r'\alpha) = (rr')\alpha$, gdyż

$$\big(r(r'\alpha)\big)(x) = r\big((r'\alpha)(x)\big) = r\big(r'(\alpha(x))\big) = (rr')\big(\alpha(x)\big) = \big((rr')\alpha\big)(x).$$

Ponieważ $(1\alpha)(x) = 1\big(\alpha(x)\big) = \alpha(x)$, zatem $1\alpha = \alpha$.
Stąd $\mathrm{Map}(X,Y) \in R$-Mod. □

Analogicznie jak w teorii przestrzeni liniowych można wykazać, że jeżeli $f, g : X \to Y$ są R-homomorfizmami, to $f+g : X \to Y$ oraz $rf : X \to Y$ są również R-homomorfizmami dla $r \in R$. Ponieważ $\mathrm{Hom}_R(X,Y) \subset \mathrm{Map}(X,Y)$, zatem prawdziwy jest następujący

Lemat 4 $\mathrm{Hom}_R(X,Y)$ *jest podmodułem* R*-modułu* $\mathrm{Map}(X,Y)$ *dla dowolnych* $X, Y \in R$-Mod. □

Mając dane R-moduły X, Y, X', Y' oraz homomorfizmy $f : X' \to X$, $g : Y \to Y'$ możemy określić homomorfizm $\mathrm{Map}(f,g) : \mathrm{Map}(X,Y) \to \mathrm{Map}(X',Y')$, który dowolnemu $\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)$ przyporządkowuje złożenie $g \circ \alpha \circ f$. W szczególności $\mathrm{Map}(\mathrm{id}_X, g)$ oznaczać będziemy przez g_*, a $\mathrm{Map}(f, \mathrm{id}_Y)$ przez f^*, przy czym $g_*(\alpha) = g \circ \alpha$ oraz $f^*(\alpha) = \alpha \circ f$. $\mathrm{Map}(f,g)$ jest istotnie homomorfizmem, gdyż biorąc $x \in X'$ oraz $\alpha, \beta \in \mathrm{Map}(X,Y)$ otrzymujemy

$$\begin{aligned}\big(g \circ (\alpha+\beta) \circ f\big)(x) &= g\big((\alpha+\beta)(f(x))\big) = \\ &= g\big(\alpha(f(x)) + \beta(f(x))\big) = g\big(\alpha(f(x))\big) + g\big(\beta(f(x))\big) = \\ &= (g \circ \alpha \circ f)(x) + (g \circ \beta \circ f)(x) = \\ &= (g \circ \alpha \circ f + g \circ \beta \circ f)(x),\end{aligned}$$

co oznacza, że

$$g \circ (\alpha+\beta) \circ f = g \circ \alpha \circ f + g \circ \beta \circ f$$

i w rezultacie

$$\mathrm{Map}(f,g)(\alpha+\beta) = \mathrm{Map}(f,g)(\alpha) + \mathrm{Map}(f,g)(\beta).$$

Niech $r \in R$. Wówczas

$$\big(g \circ (r\alpha) \circ f\big)(x) = g\big((r\alpha)(f(x))\big).$$

Ponieważ g jest R-homomorfizmem oraz $(r\alpha)(y) = r\big(\alpha(y)\big)$ dla dowolnego $y \in X$, zatem

$$g\big((r\alpha)(f(x))\big) = r\Big(g\big(\alpha(f(x))\big)\Big).$$

Stąd

$$\big(g \circ (r\alpha) \circ f\big)(x) = r\Big(\big(g \circ \alpha \circ f\big)(x)\Big)$$

i w rezultacie

$$\mathrm{Map}(f, g)(r\alpha) = r\big(\,\mathrm{Map}(f, g)(\alpha)\big),$$

co kończy dowód faktu, że $\mathrm{Map}(f, g)$ jest R-homomorfizmem.

Zauważmy, że $\mathrm{Map}(f, g)\big|\mathrm{Hom}_R(X, Y)$ jest R-homomorfizmem prowadzącym do $\mathrm{Hom}_R(X', Y')$. Homomorfizm ten oznaczać będziemy przez $\mathrm{Hom}_R(f, g)$. W szczególności $\mathrm{Hom}_R(\mathrm{id}_X, g)$ oznaczać będziemy przez g_*, a $\mathrm{Hom}_R(f, \mathrm{id}_Y)$ przez f^*, przy czym $g_*(\alpha) = g \circ \alpha$ oraz $f^*(\alpha) = \alpha \circ f$.

Rozważmy $\alpha, \beta \in \mathrm{Map}(X, Y)$ oraz dowolny $N \in R$-Mod. Wówczas dla dowolnego R-homomorfizmu $f : Y \to N$ mamy $f \circ (\alpha \pm \beta) = f \circ \alpha \pm f \circ \beta$. Powyższą własność będziemy często wykorzystywać w dalszych rozważaniach.

1.1 Ciągi dokładne

Definicja 5 *Mówimy, że ciąg R-modułów i R-homomorfizmów (skończony lub nieskończony)*

$$\cdots \longrightarrow X_{i-1} \xrightarrow{f_i} X_i \xrightarrow{f_{i+1}} X_{i+1} \longrightarrow \cdots \tag{1.1}$$

jest dokładny w X_i, o ile $\mathrm{im}(f_i) = \ker(f_{i+1})$. Mówimy, że ciąg (1.1) jest dokładny, jeżeli dla każdego i, dla którego istnieją f_i i f_{i+1}, ciąg (1.1) jest dokładny w X_i.

Lemat 5 *Ciąg*

$$X \xrightarrow{f} Y \longrightarrow 0 \tag{1.2}$$

jest dokładny wtedy i tylko wtedy, gdy f jest epimorfizmem.

dowód: Jądrem jedynego homomorfizmu $Y \to 0$ jest Y. Stąd dokładność ciągu (1.2) oznacza, że $\mathrm{im}(f) = Y$, co jest równoważne temu, że f jest epimorfizmem. □

Lemat 6 *Ciąg*

$$0 \longrightarrow X \xrightarrow{f} Y \tag{1.3}$$

jest dokładny wtedy i tylko wtedy, gdy f jest monomorfizmem.

dowód: Obraz jedynego homomorfizmu $0 \to X$ jest podmodułem zerowym modułu X. Stąd dokładność ciągu (1.3) oznacza, że $\ker f = 0$, co jest równoważne temu, że f jest monomorfizmem. □

Z powyższych dwóch lematów otrzymujemy następujący

Wniosek 1 *Ciąg*

$$0 \longrightarrow X \xrightarrow{f} Y \longrightarrow 0 \tag{1.4}$$

jest dokładny wtedy i tylko wtedy, gdy f jest izomorfizmem.

Kolejny fakt jest fragmentem twierdzenia o lewostronnej dokładności funktora Hom_R. Samo twierdzenie nie będzie nam potrzebne, za to w Rozdziale 3 udowodnimy pewną jego wersję związaną z ciągami Grothendiecka (Twierdzenie 5).

Lemat 7 *Ciąg*

$$X \xrightarrow{f} Y \longrightarrow 0 \tag{1.5}$$

jest dokładny wtedy i tylko wtedy, gdy dla dowolnego $N \in R$-Mod dokładny jest ciąg

$$0 \longrightarrow \mathrm{Hom}_R(Y, N) \xrightarrow{f^*} \mathrm{Hom}_R(X, N). \tag{1.6}$$

dowód:

($\Rightarrow$): Niech ciąg (1.5) będzie dokładny oraz niech $g \in \mathrm{Hom}_R(Y, N)$. Niech $f^*(g) = 0$, tzn. $g \circ f = 0$. Wówczas $g|\,\mathrm{im}(f) = 0$. Ponieważ $\mathrm{im}(f) = Y$, zatem $g = 0$, skąd f^* jest monomorfizmem.

($\Leftarrow$): Niech ciąg (1.6) będzie dokładny dla dowolnego $N \in R$-Mod. Zatem

$$f^* : \operatorname{Hom}_R\big(Y, Y/\operatorname{im}(f)\big) \longrightarrow \operatorname{Hom}_R\big(X, Y/\operatorname{im}(f)\big)$$

jest monomorfizmem. Niech $g \in \operatorname{Hom}_R\big(Y, Y/\operatorname{im}(f)\big)$ będzie homomorfizmem naturalnym. Wówczas $g|\operatorname{im}(f) = 0$, tzn. $f^*(g) = g \circ f = 0$. Stąd $g = 0$, gdyż f^* jest monomorfizmem, a zatem $\operatorname{im}(f) = Y$, co oznacza, że f jest epimorfizmem. □

1.2 Moduły wolne

Definicja 6 *Zbiór $B = \{e_i\}_{i\in I}$ nazywamy bazą R-modułu X, o ile dowolny element $x \in X$ ma jednoznaczne przedstawienie w postaci $x = \sum\limits_{i\in I} r_i e_i$, gdzie $r_i \in R$, $i \in I$ oraz $r_i = 0$ dla prawie wszystkich $i \in I$.*

Definicja 7 *R-moduł X nazywamy wolnym, o ile moduł ten posiada bazę.*

Twierdzenie 2 ([2], Twierdzenie 1.8)*Niech $B \subset X$ będzie bazą R-modułu wolnego X. Wówczas dowolne odwzorowanie $\alpha : B \to Y$ o wartościach w R-module Y może być jednoznacznie przedłużone do R-homomorfizmu $\bar{\alpha}$, tzn. diagram*

$$\begin{tikzcd} B \arrow[r, hook, "i"] \arrow[dr, "\alpha"] & X \\ & Y \end{tikzcd}$$

w którym i oznacza odwzorowanie włożenia, może być jednoznacznie uzupełniony do diagramu przemiennego

$$\begin{tikzcd} B \arrow[r, hook, "i"] \arrow[dr, "\alpha"] & X \arrow[d, dashed, "\bar{\alpha}"] \\ & Y \end{tikzcd}$$

dowód: Niech $B = \{e_i\}_{i\in I}$. Dowolny element $x \in X$ ma jednoznaczne przedstawienie w postaci kombinacji liniowej elementów bazy,

$$x = \sum_{i\in I} r_i e_i, \tag{1.7}$$

gdzie $r_i \in R$, dla $i \in I$ oraz prawie wszystkie r_i są zerami. Ponieważ $\bar{\alpha}$ ma być R-homomorfizmem, zatem musi być

$$\bar{\alpha}\Big(\sum_{i\in I} r_i e_i\Big) = \sum_{i\in I} r_i \bar{\alpha}(e_i).$$

Ponadto $\bar{\alpha}$ ma być przedłużeniem α, zatem

$$\bar{\alpha}\Big(\sum_{i\in I} r_i e_i\Big) = \sum_{i\in I} r_i \alpha(e_i).$$

Wobec tego istnieje co najwyżej jedno takie $\bar{\alpha}$ i określone jest powyższym wzorem. Zauważmy, że dzięki jednoznaczności przedstawienia elementu x w postaci (1.7) odwzorowanie $\bar{\alpha}$ jest określone poprawnie powyższym wzorem. Ponadto $\bar{\alpha}\big| B = \alpha$, gdyż dla dowolnego $e_i \in B$ mamy $\bar{\alpha}(e_i) = \alpha(e_i)$. Pozostaje pokazać, że $\bar{\alpha}$ jest R-homomorfizmem. Niech $x = \sum\limits_{i\in I} r_i e_i$ oraz $x' = \sum\limits_{i\in I} s_i e_i$, gdzie $r_i, s_i \in R$. Wówczas

$$\begin{aligned}\bar{\alpha}(x + x') &= \bar{\alpha}\Big(\sum_{i\in I} r_i e_i + \sum_{i\in I} s_i e_i\Big) = \bar{\alpha}\Big(\sum_{i\in I} (r_i + s_i) e_i\Big) = \\ &= \sum_{i\in I} (r_i + s_i)\alpha(e_i) = \sum_{i\in I} r_i \alpha(e_i) + \sum_{i\in I} s_i \alpha(e_i) = \\ &= \bar{\alpha}(x) + \bar{\alpha}(x').\end{aligned}$$

Niech teraz $r \in R$. Wówczas

$$\begin{aligned}\bar{\alpha}(rx) &= \bar{\alpha}\Big(r\sum_{i\in I} r_i e_i\Big) = \bar{\alpha}\Big(\sum_{i\in I} (rr_i) e_i\Big) = \sum_{i\in I} (rr_i)\alpha(e_i) = \\ &= r\Big(\sum_{i\in I} r_i \alpha(e_i)\Big) = r\bar{\alpha}(x).\end{aligned}$$

Stąd $\bar{\alpha}$ jest R-homomorfizmem będącym przedłużeniem odwzorowania α. $\square$

W przyszłych rozważaniach ważną rolę będzie odgrywać twierdzenie, którego dowód można znaleźć w [2].

Twierdzenie 3 ([2], Twierdzenie 1.9) *Dla każdego zbioru X istnieje R-moduł wolny, którego bazą jest zbiór równoliczny z X.*

Rozdział 2

Funktory

Poniższy rozdział poświęcony jest pojęciu funktora i podobnie jak Rozdział 1 oparty jest w znacznej części na książce [2]. Rozważamy zarówno funktory jednej zmiennej jak i dwóch zmiennych. Wprowadzamy przede wszystkim funktor Map, który odegra zasadniczą rolę w kolejnych rozdziałach. W dalszej części wprowadzamy pojęcie podfunktora i funktora odwzorowań oraz podamy pewne ważne przykłady. Na zakończenie definiujemy przekształcenie funktorów oraz mówimy co to znaczy, że funktor jest reprezentowalny.

Definicja 8 *Mówimy, że określony jest funktor kowariantny* $F : R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$, *jeśli*

1. *dla każdego R-modułu X określony jest R-moduł $F(X)$,*
2. *dla każdego R-homomorfizmu $f : X \to X'$ określony jest R-homomorfizm $F(f) : F(X) \to F(X')$,*
3. *spełnione są warunki*
   (a) $F(g \circ f) = F(g) \circ F(f)$, *o ile złożenie $g \circ f$ istnieje,*
   (b) $F(\mathrm{id}_X) = \mathrm{id}_{F(X)}$.

Definicja 9 *Mówimy, że określony jest funktor kontrawariantny* $F : R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$, *jeśli*

1. *dla każdego R-modułu X określony jest R-moduł $F(X)$,*

2. *dla każdego R-homomorfizmu* $f : X \to X'$ *określony jest R-homomorfizm* $F(f) : F(X') \to F(X)$,

3. *spełnione są warunki*

   (a) $F(g \circ f) = F(f) \circ F(g)$, *o ile złożenie* $g \circ f$ *istnieje,*

   (b) $F(\mathrm{id}_X) = \mathrm{id}_{F(X)}$.

Podamy teraz jedno z czterech możliwych uogólnienień powyższych dwóch definicji na przypadek funktorów dwóch argumentów. Jest to ta wersja, którą będziemy wykorzystywali.

Definicja 10 *Mówimy, że określony jest funktor dwóch zmiennych* $A : R\text{-Mod} \times R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$, *kontrawariantny względem pierwszej zmiennej i kowariantny względem drugiej zmiennej, o ile spełnione są następujące warunki:*

1. *dla dowolnych R-modułów* X, Y *określony jest R-moduł* $A(X, Y)$,

2. *dla dowolnych R-homomorfizmów* $f : X' \to X$, $g : Y \to Y'$ *określony jest R-homomorfizm* $A(f, g) : A(X, Y) \to A(X', Y')$,

3. *spełnione są warunki*

   (a) $A(g \circ f, f' \circ g') = A(f, f') \circ A(g, g')$, *o ile złożenia* $g \circ f$ *oraz* $f' \circ g'$ *istnieją,*

   (b) $A(\mathrm{id}_X, \mathrm{id}_Y) = \mathrm{id}_{A(X,Y)}$.

W przyszłości będziemy taki funktor nazywać po prostu funktorem dwóch zmiennych. Podobnie przez funktor jednej zmiennej będziemy rozumieć funktor kowariantny.

Lemat 8 Map *jest funktorem dwóch zmiennych, jeśli* $\mathrm{Map}(X, Y)$ *i* $\mathrm{Map}(f, g)$ *określimy tak jak w Rozdziale* 1.

dowód: Jeżeli $X, Y \in R\text{-Mod}$, to $\mathrm{Map}(X, Y)$ jest R-modułem na podstawie Lematu 3. W Rozdziale 1 wykazaliśmy również, że jeżeli $f : X' \to X$ oraz

$g : Y \to Y'$ są R-homomorfizmami, to $\mathrm{Map}(f, g) : \mathrm{Map}(X, Y) \to \mathrm{Map}(X', Y')$ jest R-homomorfizmem, który dowolnemu $\alpha \in \mathrm{Map}(X, Y)$ przyporządkowuje odwzorowanie $g \circ \alpha \circ f$.

Niech teraz $f : X'' \to X'$, $g : X' \to X$ oraz $g' : Y \to Y'$, $f' : Y' \to Y''$ będą R-homomorfizmami. Wówczas dla dowolnego $\alpha \in \mathrm{Map}(X, Y)$ mamy

$$\begin{aligned}\mathrm{Map}(g \circ f, f' \circ g')(\alpha) &= (f' \circ g') \circ \alpha \circ (g \circ f) = f' \circ (g' \circ \alpha \circ g) \circ f = \\ &= \mathrm{Map}(f, f')(g' \circ \alpha \circ g) = \mathrm{Map}(f, f')\big(\mathrm{Map}(g, g')(\alpha)\big).\end{aligned}$$

Zatem

$$\mathrm{Map}(g \circ f, f' \circ g') = \mathrm{Map}(f, f') \circ \mathrm{Map}(g, g').$$

Ponadto

$$\mathrm{Map}(\mathrm{id}_X, \mathrm{id}_Y)(\alpha) = \mathrm{id}_Y \circ \alpha \circ \mathrm{id}_X = \alpha = \mathrm{id}_{\mathrm{Map}(X,Y)}(\alpha),$$

zatem Map jest funktorem. □

2.1 Funktory odwzorowań

Definicja 11 *Niech $F : R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$ będzie funktorem.*
Mówimy, że G jest podfunktorem funktora F (co zapisujemy $G \subset F$), o ile dla każdego $X \in R\text{-Mod}$ określony jest podmoduł $G(X) \subset F(X)$ oraz dla dowolnego R-homomorfizmu $f : X \to Y$ mamy $F(f)\big(G(X)\big) \subset G(Y)$. Wówczas $G : R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$ jest funktorem, przy czym $G(f) = \mathcal{F}(f)\big|G(X)$ jest R-homomorfizmem z $G(X)$ do $G(Y)$.

Definicja 12 *Niech $A : R\text{-Mod} \times R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$ będzie funktorem dwóch zmiennych. Mówimy, że B jest podfunktorem funktora A (co zapisujemy $B \subset A$), o ile dla dowolnych $X, Y \in R\text{-Mod}$ określony jest podmoduł $B(X, Y) \subset A(X, Y)$ oraz dla dowolnych R-homomorfizmów $f : X' \to X$, $g : Y \to Y'$ mamy $A(f, g)\big(B(X, Y)\big) \subset B(X', Y')$. Wówczas B jest funktorem dwóch zmiennych, przy czym $B(f, g) = A(f, g)\big|B(X, Y)$ jest R-homomorfizmem z $B(X, Y)$ do $B(X', Y')$.*

Definicja 13 *Dowolny podfunktor funktora* Map *nazywamy funktorem odwzorowań.*

PRZYKŁAD 1 Hom_R *jest funktorem odwzorowań. Istotnie, w Lemacie 3 wykazaliśmy, że* $\mathrm{Hom}_R(X,Y) \subset \mathrm{Map}(X,Y)$ *oraz* $\mathrm{Map}(f,g)\big|\,\mathrm{Hom}_R(X,Y) = \mathrm{Hom}_R(X',Y')$ *dla dowolnych R-homomorfizmów* $f : X' \to X$, $g : Y \to Y'$. *Wobec tego* $\mathrm{Hom}_R \subset \mathrm{Map}$, *co oznacza, że* Hom_R *jest funktorem odwzorowań.*

PRZYKŁAD 2 *Niech* Hom_R^2 *będzie funktorem dwóch zmiennych, który dowolnym R-modułom X i Y przyporządkowuje zbiór wszystkich odwzorowań kwadratowych pomiędzy modułami X i Y, tzn. takich odwzorowań* $\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)$, *dla których* $\alpha(rx) = r^2\alpha(x)$ *dla* $r \in R$, $x \in X$ *oraz odwzorowanie stowarzyszone* $B_\alpha : X \times X \to Y$ *określone wzorem* $B_\alpha(x,y) = \alpha(x+y) - \alpha(x) - \alpha(y)$ *jest dwuliniowe.*

Wówczas Hom_R^2 *jest funktorem odwzorowań. Istotnie, niech dane będą R-homomorfizmy* $f : X' \to X$ *i* $g : Y \to Y'$ *oraz niech* $\alpha : X \to Y$ *będzie odwzorowaniem kwadratowym. Pokażemy, że* $\mathrm{Map}(f,g)(\alpha) = g \circ \alpha \circ f$ *jest też odwzorowaniem kwadratowym. Po pierwsze, dla dowolnych* $r \in R$, $x' \in X'$ *otrzymujemy*

$$\begin{aligned}(g \circ \alpha \circ f)(rx') &= g\big(\alpha\big(f(rx')\big)\big) = g\big(\alpha\big(rf(x')\big)\big) = \\ &= g\big(r^2\alpha\big(f(x')\big)\big) = r^2 g\big(\alpha\big(f(x')\big)\big) = \\ &= r^2\big((g \circ \alpha \circ f)(x)\big).\end{aligned}$$

Pozostaje pokazać, że odwzorowanie stowarzyszone $B_{g\circ\alpha\circ f}$ *określone wzorem*

$$B_{g\circ\alpha\circ f}(x',y') = (g \circ \alpha \circ f)(x'+y') - (g \circ \alpha \circ f)(x') - (g \circ \alpha \circ f)(y')$$

jest dwuliniowe względem $x', y' \in X'$. *Pokażemy że* $B_{g\circ\alpha\circ f}$ *jest R-homomorfizmem ze względu na pierwszą zmienną. Uzasadnienie liniowości względem drugiej zmiennej będzie analogiczne. Niech* $x', x'', y' \in X'$ *oraz* $r, s \in R$. *Zauważmy, że*

$$\begin{aligned}&B_{g\circ\alpha\circ f}(x',y') = (g \circ \alpha \circ f)(x'+y') - (g \circ \alpha \circ f)(x') - (g \circ \alpha \circ f)(y') = \\ &= g\Big(\alpha\big(f(x') + f(y')\big)\Big) - g\Big(\alpha\big(f(x')\big)\Big) - g\Big(\alpha\big(f(y')\big)\Big) = \\ &= g\Big(\alpha\big(f(x') + f(y')\big) - \alpha\big(f(x')\big) - \alpha\big(f(y')\big)\Big) = g\Big(B_\alpha\big(f(x'), f(y')\big)\Big).\end{aligned}$$

Wobec tego

$$\begin{aligned} B_{g\circ\alpha\circ f}(rx'+sx'',y') &= g\Big(B_\alpha\big(f(rx'+sx''),f(y')\big)\Big) = \\ &= g\Big(rB_\alpha\big(f(x'),f(y')\big)+sB_\alpha\big(f(x''),f(y')\big)\Big) = rg\Big(B_\alpha\big(f(x'),f(y')\big)\Big)+ \\ &+ sg\Big(B_\alpha\big(f(x''),f(y')\big)\Big) = rB_{g\circ\alpha\circ f}(x',y')+sB_{g\circ\alpha\circ f}(x'',y'). \end{aligned}$$

Stąd $B_{g\circ\alpha\circ f}$ jest odwzorowaniem dwuliniowym, a zatem $g\circ\alpha\circ f$ jest odwzorowaniem kwadratowym. Wobec tego $\mathrm{Map}(f,g)(\alpha)\in \mathrm{Hom}^2_R(X',Y')$, a więc Hom^2_R jest funktorem odwzorowań.

PRZYKŁAD 3 *Niech $R=\mathbb{Z}$ oraz niech A będzie funktorem, który dowolnym $X,Y\in\mathbb{Z}$-Mod przyporządkowuje zbiór $A(X,Y)$ wszystkich takich odwzorowań z X do Y, że obraz dowolnego $x\in X$ jest skończonego rzędu. Inaczej mówiąc, $\alpha\in A(X,Y)$ dokładnie wtedy, gdy dla dowolnego $x\in X$ istnieje takie n, że $n\alpha(x)=0$. Tak określony funktor A jest funktorem odwzorowań. Istotnie, niech $f:X'\to X$ oraz $h:Y\to Y'$ będą $\mathbb{Z}$-homomorfizmami. Rozważmy odwzorowanie $\alpha\in A(X,Y)$. Wówczas $\mathrm{Map}(f,h)(\alpha)=h\circ\alpha\circ f$. Należy pokazać, że dla dowolnego $x'\in X'$ obraz $(h\circ\alpha\circ f)(x')$ jest skończonego rzędu. Ponieważ $f(x')\in X$, zatem $\alpha\big(f(x')\big)$ jest skończonego rzędu, tzn. istnieje takie n, że $n\alpha\big(f(x')\big)=0$. Wówczas*

$$n(h\circ\alpha\circ f)(x') = nh\big(\alpha(f(x'))\big) = h\big(n\alpha(f(x'))\big) = h(0)=0.$$

Stąd $h\circ\alpha\circ f\in A(X',Y')$. Pokazaliśmy w ten sposób, że

$$\mathrm{Map}(f,h)\big(A(X,Y)\big)\subset A(X',Y'),$$

co oznacza, że $A\subset \mathrm{Map}$.

2.2 Przekształcenia funktorów

Definicja 14 *Niech $F,G: R\text{-Mod}\to R\text{-Mod}$ będą funktorami. Mówimy, że określone jest przekształcenie funktorów $\varphi:F\to G$, o ile dla dowolnego R-modułu X określony jest R-homomorfizm $\varphi_X:F(X)\to G(X)$ oraz spełniony jest następujący warunek:*

jeśli X' jest dowolnym R-modułem oraz $f : X \to X'$ dowolnym R-homomorfizmem, to diagram

$$\begin{tikzcd} F(X) \arrow[r, "\varphi_X"] \arrow[d, "F(f)"] & G(X) \arrow[d, "G(f)"] \\ F(X') \arrow[r, "\varphi_{X'}"] & G(X') \end{tikzcd}$$

jest przemienny, tzn. $G(f) \circ \varphi_X = \varphi_{X'} \circ F(f)$.

W szczególności, jeżeli dla dowolnego $X \in R\text{-Mod}$ homomorfizm φ_X jest izomorfizmem, to mówimy, że przekształcenie φ jest izomorfizmem funktorów oraz, że funktory F i G są izomorficzne, co zapisujemy $F \simeq G$. Mówimy także w tym wypadku, że istnieje naturalny izomorfizm $F(X) \simeq G(X)$.

Definicja 15 *Niech $A, B : R\text{-Mod} \times R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$ będą funktorami dwóch zmiennych. Mówimy, że określone jest przekształcenie funktorów $\varphi : A \to B$, o ile dla dowolnych R-modułów X, Y określony jest R-homomorfizm $\varphi_{X,Y} : A(X,Y) \to B(X,Y)$ oraz spełniony jest następujący warunek:*

jeśli X', Y' są dowolnymi R-modułami oraz $f : X' \to X$, $g : Y \to Y'$ dowolnymi R-homomorfizmami, to diagram

$$\begin{tikzcd} A(X,Y) \arrow[r, "\varphi_{X,Y}"] \arrow[d, "A(f,g)"] & B(X,Y) \arrow[d, "B(f,g)"] \\ A(X',Y') \arrow[r, "\varphi_{X',Y'}"] & B(X',Y') \end{tikzcd}$$

jest przemienny, tzn. $B(f,g) \circ \varphi_{X,Y} = \varphi_{X',Y'} \circ A(f,g)$.

W szczególności, jeżeli dla dowolnych $X, Y \in R\text{-Mod}$ homomorfizm $\varphi_{X,Y}$ jest izomorfizmem, to mówimy, że przekształcenie φ jest izomorfizmem funktorów oraz, że funktory A i B są izomorficzne, co zapisujemy $A \simeq B$. Mówimy także w tym wypadku, że istnieje naturalny izomorfizm $A(X,Y) \simeq B(X,Y)$.

Definicja 16 *Mówimy, że funktor odwzorowań A jest reprezentowalny, a dokładniej reprezentowany przez funktor $F : R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$, jeśli $A \simeq \mathrm{Hom}_R\big(F(\_), \_\big)$, tzn. istnieje naturalny izomorfizm $A(X,Y) \simeq \mathrm{Hom}_R\big(F(X), Y\big)$.*

Rozdział 3

Ciągi Grothendiecka i granice proste

3.1 Ciągi Grothendiecka

Ciągi Grothendiecka stanowią odpowiednik ciągów dokładnych w sytuacji, gdy rozważamy odwzorowania niekoniecznie będące homomorfizmami pomiędzy obiektami, które są zbiorami z ewentualnymi dodatkowymi strukturami. W naszych rozważaniach ograniczymy się jednak do ciągów R-modułów i R-homomorfizmów. Czytelnika zainteresowanego tematem odsyłamy do pracy [6] oraz artykułu [3]. Informacje na ten temat można również znaleźć w [4] i [5]. Treść następujących dwóch paragrafów pochodzi głównie z pracy [3].

3.1.1 Ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju

Definicja 17 *Ciąg R-modułów i R-homomorfizmów*

$$X \underset{f_2}{\overset{f_1}{\rightrightarrows}} Y \xrightarrow{g} Z$$

nazywamy ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju, jeżeli

1. *g jest epimorfizmem,*

2. *dla dowolnych $y_1, y_2 \in Y$ następujące warunki są równoważne:*

   (a) $g(y_1) = g(y_2)$,

   (b) *istnieje $x \in X$ taki, że $y_1 = f_1(x)$ i $y_2 = f_2(x)$.*

Przy tym implikacja (b)$\Rightarrow$(a) *oznacza, że* $g \circ f_1 = g \circ f_2$.

Twierdzenie 4 ([3], str. 222) *Ciąg*

$$X \underset{f_2}{\overset{f_1}{\rightrightarrows}} Y \xrightarrow{g} Z \tag{3.1}$$

jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju wtedy i tylko wtedy, gdy ciąg

$$X \xrightarrow{f_1 - f_2} Y \xrightarrow{g} Z \longrightarrow 0 \tag{3.2}$$

jest dokładny i dla dowolnego $y \in Y$ *istnieje* $x \in X$ *taki, że* $y = f_1(x) = f_2(x)$.

dowód:

($\Rightarrow$): Oczywiście g jest epimorfizmem z założenia. Dla dowodu dokładności pozostaje pokazać, że $\operatorname{im}(f_1 - f_2) = \ker(g)$. Zauważmy najpierw, że do $\operatorname{im}(f_1 - f_2)$ należą takie $y \in Y$, które dają się przedstawić w postaci $y = f_1(x) - f_2(x)$ dla pewnego $x \in X$. Mamy także

$$\ker(g) = \big\{y \in Y\ ;\ g(y) = 0\big\} = \big\{y \in Y\ ;\ g(y) = g(0)\big\}.$$

Ponieważ ciąg (3.1) jest ciągiem Grothendiecka, zatem równość $g(y) = g(0)$ równoważna jest temu, że istnieje taki $x \in X$, dla którego $y = f_1(x)$ i $f_2(x) = 0$. Stąd

$$\ker(g) = \big\{y \in Y\ ;\ \underset{x\in X}{\exists}\ y = f_1(x) - f_2(x)\ \wedge\ f_2(x) = 0\big\} \subset \operatorname{im}(f_1 - f_2).$$

Wprost z definicji wynika, że $g \circ f_1 = g \circ f_2$, więc $g \circ (f_1 - f_2) = 0$, co jest równoważne temu, że $\operatorname{im}(f_1 - f_2) \subset \ker(g)$. Zatem $\operatorname{im}(f_1 - f_2) \subset \ker(g)$ i ostatecznie $\operatorname{im}(f_1 - f_2) = \ker(g)$, co dowodzi, że ciąg (3.2) jest dokładny. Ponadto, bezpośrednio z warunku *2.* (przy $y_1 = y_2$) wynika, że dla dowolnego $y \in Y$ istnieje $x \in X$ taki, że $y = f_1(x)$ i $y = f_2(x)$.

($\Leftarrow$): Oczywiście g jest epimorfizmem. Jeśli $y_1 = f_1(x)$ i $y_2 = f_2(x)$, to $g(y_1) - g(y_2) = g\big((f_1 - f_2)(x)\big) = 0$, gdyż $\operatorname{im}(f_1 - f_2) \subset \ker(g)$.
Niech $g(y_1) = g(y_2)$; wówczas $y_1 - y_2 \in \ker(g)$. Ponieważ ciąg (3.2) jest dokładny, zatem $y_1 - y_2 \in \operatorname{im}(f_1 - f_1)$. Stąd istnieje $x' \in X$ taki, że $y_1 - y_2 = (f_1 - f_2)(x')$, zatem $y_1 - f_1(x') = y_2 - f_2(x')$. Z założenia

$$y_1 - f_1(x') = y_2 - f_2(x') = f_1(x'') = f_2(x'')$$

dla pewnego $x'' \in X$. Zatem $y_1 = f_1(x' + x'')$ i $y_2 = f_2(x' + x'')$. Kładąc $x = x' + x''$ otrzymujemy $y_1 = f_1(x)$ i $y_2 = f_2(x)$. □

Lemat 9 ([3], Remark 2.4) *Jeżeli ciąg*

$$X \xrightarrow{f} Y \xrightarrow{g} Z \longrightarrow 0 \tag{3.3}$$

jest dokładny, to ciąg

$$X \oplus Y \underset{(0,\mathrm{id}_Y)}{\overset{(f,\mathrm{id}_Y)}{\rightrightarrows}} Y \xrightarrow{g} Z \tag{3.4}$$

jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju, gdzie $(f, \mathrm{id}_Y)(x, y) = f(x) + y$ *oraz* $(0, \mathrm{id}_Y)(x, y) = y$ *dla* $(x, y) \in X \oplus Y$.

dowód: Ciąg (3.3) jest dokładny, zatem g jest epimorfizmem i warunek *1.* w definicji ciągu Grothendiecka jest spełniony. Pozostaje pokazać równoważność poniższych dwóch warunków:

(*a*) $g(y_1) = g(y_2)$,

(*b*) $\underset{(x',y') \in X \oplus Y}{\exists} y_1 = f(x') + y' \ \wedge \ y_2 = y'$.

(*b*) $\Rightarrow$ (*a*) : Niech $y_1 = f(x') + y'$ oraz $y_2 = y'$ dla pewnego $(x', y') \in X \oplus Y$. Wówczas

$$g(y_1) = g\big(f(x') + y'\big) = g\big(f(x')\big) + g(y').$$

Ciąg (3.3) jest dokładny, skąd wynika, że $g \circ f = 0$, zatem $g\big(f(x')\big) = 0$. Stąd

$$g(y_1) = g(y') = g(y_2).$$

(*a*) $\Rightarrow$ (*b*) : Niech $g(y_1) = g(y_2)$. Wówczas $g(y_1 - y_2) = 0$, co oznacza, że $y_1 - y_2 \in \ker(g)$. Ponieważ $\ker(g) = \mathrm{im}(f)$, zatem $y_1 - y_2 \in \mathrm{im}(f)$, skąd istnieje $x' \in X$ taki, że $f(x') = y_1 - y_2$. Przyjmując $y' = y_2$ otrzymujemy $y_1 = f(x') + y'$ oraz $y_2 = y'$, co należało udowodnić. □

Pokazuje się, że dla dowolnego R-modułu Z istnieje ciąg dokładny (3.3), w którym X i Y są wolnymi R-modułami. Wówczas w ciągu Grothendiecka (3.4) moduły $X \oplus Y$ oraz Y są wolne.

PRZYKŁAD 4 *Rozważmy ciąg $\mathbb{Z}$-modułów i $\mathbb{Z}$-homomorfizmów*

$$\mathbb{Z} \xrightarrow{f} \mathbb{Z} \xrightarrow{\nu} \mathbb{Z}/2\mathbb{Z} \longrightarrow 0,$$

w którym $f(n) = 2n$ oraz ν jest homomorfizmem naturalnym, tzn. $\nu(n) = = n + 2\mathbb{Z}$ dla $n \in \mathbb{Z}$. Powyższy ciąg jest dokładny, gdyż $\ker(\nu) = 2\mathbb{Z} = \operatorname{im}(f)$, zatem, na podstawie Lematu 9, ciąg

$$\mathbb{Z}^2 \underset{(0,\mathrm{id}_{\mathbb{Z}})}{\overset{(f,\mathrm{id}_{\mathbb{Z}})}{\rightrightarrows}} \mathbb{Z} \xrightarrow{\nu} \mathbb{Z}/2\mathbb{Z}$$

jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju, przy czym $(f, \mathrm{id}_{\mathbb{Z}})(n, m) = = 2n + m$ oraz $(0, id_{\mathbb{Z}})(n, m) = m$ dla dowolnego $(n, m) \in \mathbb{Z}^2$.

Lemat 10 *Niech $g : Y \to Z$ będzie epimorfizmem oraz niech i będzie włożeniem $\ker(g)$ w Y. Wówczas ciąg*

$$ker(g) \oplus Y \underset{(0,\mathrm{id}_Y)}{\overset{(i,\mathrm{id}_Y)}{\rightrightarrows}} Y \xrightarrow{g} Z \tag{3.5}$$

jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju.

dowód: Zauważmy, że ciąg

$$\ker(g) \xrightarrow{i} Y \xrightarrow{g} Z \longrightarrow 0$$

jest dokładny, wobec czego, na podstawie Lematu 9, ciąg (3.5) jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju. □

3.1.2 Ciągi Grothendiecka drugiego rodzaju

Definicja 18 *Ciąg R-modułów i R-homomorfizmów*

$$X \xrightarrow{g} Y \underset{f_2}{\overset{f_1}{\rightrightarrows}} Z$$

nazywamy ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju, jeżeli

1. *g jest monomorfizmem,*

2. *dla dowolnego $y \in Y$ następujące warunki są równoważne:*

(a) $f_1(y) = f_2(y)$,

(b) *istnieje* $x \in X$ *taki, że* $y = g(x)$.

Przy tym implikacja (b)$\Rightarrow$(a) *oznacza, że* $f_1 \circ g = f_2 \circ g$.

Lemat 11 *Ciąg*

$$X \xrightarrow{g} Y \underset{f_2}{\overset{f_1}{\rightrightarrows}} Z \tag{3.6}$$

jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju wtedy i tylko wtedy, gdy ciąg

$$0 \longrightarrow X \xrightarrow{g} Y \xrightarrow{f_1 - f_2} Z \tag{3.7}$$

jest dokładny.

dowód:

($\Rightarrow$): Załóżmy, że ciąg (3.6) jest ciągiem Grothendiecka. Należy pokazać, że ciąg (3.7) jest dokładny. Wystarczy pokazać, że $\ker(f_1 - f_2) = \operatorname{im}(g)$. Mamy

$$\begin{aligned} \ker(f_1 - f_2) &= \big\{ y \in Y \ ; \ (f_1 - f_2)(y) = 0 \big\} = \big\{ y \in Y \ ; \ f_1(y) = f_2(y) \big\} \\ &= \big\{ y \in Y \ ; \ \underset{x \in X}{\exists} \ y = g(x) \big\} = \operatorname{im}(g). \end{aligned}$$

($\Leftarrow$): Załóżmy, że ciąg (3.7) jest dokładny, skąd $\ker(f_1 - f_2) = \operatorname{im}(g)$. Niech $f_1(y) = f_2(y)$. Wówczas $y \in \ker(f_1 - f_2)$. Ponieważ $\ker(f_1 - f_2) \subset \operatorname{im}(g)$, zatem istnieje $x \in X$ taki, że $y = g(x)$.

Rozważmy $x \in X$ taki, że $y = g(x)$. Wówczas $y \in \operatorname{im}(g)$. Ponieważ $\ker(f_1 - f_2) \supset \operatorname{im}(g)$, zatem $f_1(y) = f_2(y)$, co kończy dowód faktu, że ciąg (3.6) jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju. $\square$

Lemat 12 *Niech*

$$X \underset{f_2}{\overset{f_1}{\rightrightarrows}} Y \xrightarrow{g} Z \tag{3.8}$$

będzie ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju. Niech A *będzie funktorem odwzorowań oraz niech* N *będzie dowolnym* R*-modułem. Wówczas*

$$A(Z, N) \xrightarrow{g^*} A(Y, N) \underset{f_2^*}{\overset{f_1^*}{\rightrightarrows}} A(X, N) \tag{3.9}$$

jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju wtedy i tylko wtedy, gdy dla każdego $\varphi \in A(Y, N)$ *istnieje dokładnie jedno uzupełnienie diagramu przemiennego*

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, shift left, "f_1"] \arrow[r, shift right, "f_2"'] \arrow[dr] & Y \arrow[r, "g"] \arrow[d, "\varphi"] & Z \\ & N & \end{tikzcd}$$

tzn. takiego, że $\varphi \circ f_1 = \varphi \circ f_2$*, do diagramu przemiennego*

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, shift left, "f_1"] \arrow[r, shift right, "f_2"'] \arrow[dr] & Y \arrow[r, "g"] \arrow[d, "\varphi"] & Z \arrow[dl, dashed, "\psi"] \\ & N & \end{tikzcd} \tag{3.10}$$

tzn. takiego, że dodatkowo $\psi \circ g = \varphi$*, gdzie* $\psi \in A(Z, N)$*.*

dowód:

$(\Rightarrow)$: Bezpośrednio z Definicji 18 otrzymujemy, że skoro $f_1^*(\varphi) = \varphi \circ f_1 =$ $= \varphi \circ f_2 = f_2^*(\varphi)$, to istnieje $\psi \in A(Z, N)$ takie, że $g^*(\psi) = \varphi$, tzn. $\psi \circ g = \varphi$. Zauważmy ponadto, że istnienie dokładnie jednego ψ jest równoważne temu, że g^* jest monomorfizmem.

$(\Leftarrow)$: Załóżmy, że istnieje $\psi \in A(Z, N)$ takie, że $g^*(\psi) = \psi \circ g = \varphi$ dla $\varphi \in A(Y, N)$. Wówczas g jest epimorfizmem oraz

$$f_1^*(\varphi) = \varphi \circ f_1 = \psi \circ g \circ f_1 = \psi \circ g \circ f_2 = \varphi \circ f_2 = f_2^*(\varphi),$$

gdyż $g \circ f_1 = g \circ f_2$ z założenia.

Jeżeli teraz $f_1^*(\varphi) = f_2^*(\varphi)$, tzn. $\varphi \circ f_1 = \varphi \circ f_2$, to z założenia wynika, że istnieje dokładnie jedno $\psi \in A(Z, N)$ takie, że $\varphi = \psi \circ g$, tzn. $g^*(\psi) = \varphi$. $\square$

Wniosek 2 *Niech*

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, shift left, "f_1"] \arrow[r, shift right, "f_2"'] & Y \arrow[r, "g"] & Z \end{tikzcd} \tag{3.11}$$

będzie ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju oraz niech N *będzie dowolnym* R*-modułem. Wówczas*

$$\begin{tikzcd} \mathrm{Map}(Z, N) \arrow[r, "g^*"] & \mathrm{Map}(Y, N) \arrow[r, shift left, "f_1^*"] \arrow[r, shift right, "f_2^*"'] & \mathrm{Map}(X, N) \end{tikzcd} \tag{3.12}$$

jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju.

dowód: Zgodnie z poprzednim lematem pokażemy, że diagram (3.10) można jednoznacznie uzupełnić odwzorowaniem $\psi \in \mathrm{Map}(X, Y)$. Ponieważ g jest epimorfizmem, więc każdy element $z \in Z$ jest postaci $z = g(y)$ dla pewnego $y \in Y$. Odwzorowanie $\psi : Z \to N$ ma uzupełniać diagram (3.10), wobec czego musi być określone wzorem $\psi(z) = \varphi(y)$, dla $z = g(y)$, $\varphi \in \mathrm{Map}(Y, N)$. Wobec tego ψ jest wyznaczone jednoznacznie. Odwzorowanie ψ jest poprawnie określone. Istotnie, niech $z = g(y) = g(y')$. Ciąg (3.11) jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju, co oznacza, że istnieje $x \in X$, dla którego $y = f_1(x)$ i $y' = f_2(x)$. Stąd

$$\varphi(y) = \varphi\big(f_1(x)\big) = \varphi\big(f_2(x)\big) = \varphi(y').$$

Zatem ψ jest poprawnie określone i jest jedynym uzupełnieniem diagramu (3.10). Z Lematu 12 wynika, że (3.12) jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju. $\square$

Twierdzenie 5 *Ciąg*

$$X \overset{f_1}{\underset{f_2}{\rightrightarrows}} Y \xrightarrow{g} Z \tag{3.13}$$

jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju wtedy i tylko wtedy, gdy dla dowolnego $N \in R$-Mod *ciąg*

$$\mathrm{Hom}_R(Z, N) \xrightarrow{g^*} \mathrm{Hom}_R(Y, N) \overset{f_1^*}{\underset{f_2^*}{\rightrightarrows}} \mathrm{Hom}_R(X, N) \tag{3.14}$$

jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju oraz dla dowolnego $y \in Y$ *istnieje* $x \in X$ *taki, że* $y = f_1(x) = f_2(x)$.

dowód:
($\Rightarrow$): Wystarczy zauważyć, że odwzorowanie ψ określone we Wniosku 2 jest R-homomorfizmem. Istotnie, niech $z = g(y)$ oraz $z' = g(y')$ dla pewnych $y, y' \in Y$. Wówczas

$$\psi(z + z') = \varphi(y + y') = \varphi(y) + \varphi(y') = \psi(z) + \psi(z'),$$

gdyż $\varphi \in \mathrm{Hom}_R(Y, N)$. Ponadto, jeżeli $r \in R$, to

$$\psi(rz) = \varphi(ry) = r\varphi(y) = r\psi(z),$$

skąd $\psi \in \mathrm{Hom}_R(Y, N)$.

$(\Leftarrow)$: Niech (3.14) będzie ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju. Zauważmy, że jeżeli g^* jest monomorfizmem, to g jest epimorfizmem na podstawie Lematu 7. Niech $N = Y/\operatorname{im}(f_1 - f_2)$ oraz niech $\nu : Y \to Y/\operatorname{im}(f_1 - f_2)$ będzie homomorfizmem naturalnym. Wówczas $\nu \in \ker(f_1 - f_2)^*$, gdyż $\nu \circ (f_1 - f_2) = 0$. Zatem $\nu \circ f_1 = \nu \circ f_2$, co oznacza, że $f_1^*(\nu) = f_2^*(\nu)$. Wobec tego istnieje $\psi \in \mathrm{Hom}_R(Z, N)$ takie, że $\nu = \psi \circ g$.
Jeżeli $g(y_1) = g(y_2)$, to $y_1 - y_2 \in \ker(g)$. Zatem $\psi\big(g(y_1 - y_2)\big) = \psi(0) = 0$, skąd $\nu(y_1 - y_2) = 0$. Oznacza to, że $y_1 - y_2 \in \operatorname{im}(f_1 - f_2)$, wobec czego istnieje $x' \in X$ taki, że $y_1 - y_2 = f_1(x') - f_2(x')$. Stąd $y_1 - f_1(x') = y_2 - f_2(x')$, więc z założenia wynika, że $y_1 - f_1(x') = f_1(x'')$ oraz $y_2 - f_2(x') = f_2(x'')$ dla pewnego $x'' \in X$. Kładąc $x = x' + x''$ otrzymujemy, że $y_1 = f_1(x)$ i $y_2 = f_2(x)$.

Pozostaje udowodnić, że jeżeli $f_1^* \circ g^* = f_2^* \circ g^*$, to $f_1 \circ g = f_2 \circ g$ (dla każdego R-modułu N). Oznaczmy

$$h = g \circ f_1 - g \circ f_2.$$

Wówczas $h^* : \mathrm{Hom}_R(Y, N) \to \mathrm{Hom}_R(X, N)$ i $h^* = f_1^* \circ g^* - f_2^* \circ g^* = 0$ dla każdego $N \in R$-Mod. W szczególności dla $N = Y$ otrzymujemy, że $h^*(\mathrm{id}_Y) = 0$, skąd $h = 0$. Wobec tego $g \circ f_1 = g \circ f_2$. $\square$

3.2 Granice proste

Celem tego podrozdziału jest przedstawienie podstawowych faktów dotyczących prostych systemów R-modułów oraz ich granic. Czytelnika zainteresowanego dokładniejszym omówieniem tematu odsyłamy do książki [2].

Definicja 19 *Niech S będzie zbiorem częściowo uporządkowanym relacją $\leq$. Zbiór S nazywamy zbiorem skierowanym, o ile spełniony jest następujący warunek:*

jeśli $\alpha, \beta \in S$, to istnieje $\gamma \in S$ takie, że $\alpha \leq \gamma$ i $\beta \leq \gamma$.

Przykład 5 *Niech X będzie dowolnym zbiorem oraz niech S oznacza rodzinę wszystkich skończonych podzbiorów zbioru X. Wówczas S jest zbiorem skierowanym względem relacji zawierania $\subset$.*

Każdy zbiór liniowo uporządkowany jest zbiorem skierowanym. Zbiór częściowo uporządkowany zawierający element największy jest skierowany.

Definicja 20 *Niech S będzie zbiorem skierowanym. Systemem prostym R-modułów nad zbiorem S nazywamy układ $\{X_\alpha, f_\beta^\alpha\}$, gdzie $X_\alpha \in R\text{-Mod}$ dla $\alpha \in S$ oraz $f_\beta^\alpha : X_\alpha \to X_\beta$ jest R-homomorfizmem dla $\alpha \leq \beta$, jeśli spełnione są następujące warunki:*

1. $f_\alpha^\alpha = \mathrm{id}_{X_\alpha}$, $\alpha \in S$,
2. *jeśli $\alpha \leq \beta \leq \gamma$, to diagram*

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f_\beta^\alpha"] \arrow[dr, "f_\gamma^\alpha"'] & X_\beta \arrow[d, "f_\gamma^\beta"] \\ & X_\gamma \end{tikzcd}$$

   jest przemienny, tzn. $f_\gamma^\beta \circ f_\beta^\alpha = f_\gamma^\alpha$.

Definicja 21 *Niech $\{X_\alpha, f_\beta^\alpha\}$ będzie systemem prostym R-modułów nad zbiorem skierowanym S. Granicą tego systemu nazywamy R-moduł X wraz z odwzorowaniami $f^\alpha : X_\alpha \to X$, $\alpha \in S$, o ile spełnione są warunki:*

1. *dla dowolnych $\alpha, \beta \in S$, $\alpha \leq \beta$, diagram*

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f_\beta^\alpha"] \arrow[dr, "f^\alpha"'] & X_\beta \arrow[d, "f^\beta"] \\ & X \end{tikzcd}$$

   jest przemienny, tzn. $f^\beta \circ f_\beta^\alpha = f^\alpha$,

2. *jeśli $Y \in R\text{-Mod}$ oraz dla dowolnego $\alpha \in S$ określone są R-homomorfizmy $g^\alpha : X_\alpha \to Y$ takie, że diagramy*

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f_\beta^\alpha"] \arrow[dr, "g^\alpha"'] & X_\beta \arrow[d, "g^\beta"] \\ & Y \end{tikzcd}$$

są przemienne dla wszystkich $\alpha \leq \beta$, to istnieje dokładnie jeden R-homomorfizm $g : X \to Y$ taki, że wszystkie diagramy

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f^\alpha"] \arrow[dr, "g^\alpha"'] & X \arrow[d, dashed, "g"] \\ & Y \end{tikzcd}$$

są przemienne, tzn. $g \circ f^\alpha = g^\alpha$ dla $\alpha \in S$.

Granicę systemu prostego $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ oznaczamy $\varinjlim\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ lub $\varinjlim X_\alpha$.

Twierdzenie 6 ([2], Twierdzenie 2.14) *Jeśli $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ jest prostym systemem R-modułów nad zbiorem skierowanym S, to istnieje granica $\varinjlim X_\alpha$ i jest wyznaczona jednoznacznie z dokładnością do izomorfizmu.*

Powyższego twierdzenia nie dowodzimy między innymi dlatego, że nigdzie nie będziemy korzystali z konstrukcji $\varinjlim X_\alpha$.

Lemat 13 *Niech $\{X_\alpha\}_{\alpha\in S}$ będzie skierowaną rodziną podmodułów R-modułu X, tzn. $X_\alpha \subset X_\beta$ o ile $\alpha \leq \beta$. Niech $f^\alpha_\beta : X_\alpha \to X_\beta$ będą włożeniami dla $\alpha \leq \beta$. Wówczas $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ jest prostym systemem R-modułów. Ponadto, jeżeli $X = \bigcup_{\alpha\in S} X_\alpha$, to $\varinjlim X_\alpha = X$, przy czym $f^\alpha : X_\alpha \to X$ są włożeniami.*

dowód: Oczywiście $f^\alpha_\alpha = \mathrm{id}_{X_\alpha}$ oraz dla $\alpha \leq \beta \leq \gamma$ diagramy

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f^\alpha_\beta"] \arrow[dr, "f^\alpha_\gamma"'] & X_\beta \arrow[d, "f^\beta_\gamma"] \\ & X_\gamma \end{tikzcd}$$

są przemienne, skąd $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ jest prostym systemem R-modułów. Niech $X = \bigcup_{\alpha\in S} X_\alpha$. Wówczas dla dowolnych α, β, $\alpha \leq \beta$ diagramy

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f^\alpha_\beta"] \arrow[dr, "f^\alpha"'] & X_\beta \arrow[d, "f^\beta"] \\ & X \end{tikzcd}$$

są przemienne, gdyż f^α, f^β oraz f^α_β są włożeniami. Niech Y będzie dowolnym R-modułem oraz niech dla dowolnego α określone będą R-homomorfizmy $g^\alpha : X_\alpha \to Y$ takie, że diagramy

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f^\alpha_\beta"] \arrow[dr, "g^\alpha"'] & X_\beta \arrow[d, "g^\beta"] \\ & Y \end{tikzcd}$$

są przemienne. Należy określić odwzorowanie $g : X \to Y$ w ten sposób, aby diagramy

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f^\alpha"] \arrow[dr, "g^\alpha"'] & X \arrow[d, "g"] \\ & Y \end{tikzcd} \tag{3.15}$$

były przemienne dla wszystkich $\alpha \in S$. Zauważmy, że jeżeli $x \in X$, to istnieje takie $\alpha \in S$, że $x \in X_\alpha$. Z przemienności diagramów (3.15) wynika, że $g(x) = g^\alpha(x)$, zatem w szczególności g jest co najwyżej jedno. Odwzorowanie g jest poprawnie określone. Istotnie, niech $x \in X_\alpha$ oraz $x \in X_\beta$. Wówczas istnieje wskaźnik γ taki, że $\alpha, \beta \leq \gamma$. Stąd

$$g^\alpha(x) = g^\gamma\big(f^\alpha_\gamma(x)\big) = g^\gamma(x) = g^\gamma\big(f^\beta_\gamma(x)\big) = g^\beta(x).$$

Oczywiście z definicji wynika, że g uzupełnia diagramy (3.15). Pozostaje pokazać, że g jest R-homomorfizmem. Niech $x, x' \in X$. Wobec tego istnieją α i β takie, że $x \in X_\alpha$ i $x' \in X_\beta$. Ponieważ S jest zbiorem skierowanym, zatem istnieje γ takie, że $\alpha, \beta \leq \gamma$ oraz $x, x' \in X_\gamma$, skąd $x + x' \in X_\gamma$. Wówczas

$$g(x + x') = g^\gamma(x + x') = g^\gamma(x) + g^\gamma(x') = g(x) + g(x').$$

Niech $r \in R$. Wówczas, jeśli $x \in X_\alpha$, to $rx \in X_\alpha$, więc

$$g(rx) = g^\alpha(rx) = rg^\alpha(x) = rg(x).$$

Wobec tego $X = \varinjlim X_\alpha$. $\square$

PRZYKŁAD 6 ([2], Przykład 13, Przykład 19) *Niech X będzie dowolnym R-modułem. Rozważym zbiór S wszystkich skończonych (odp. co najwyżej przeliczalnych) podzbiorów zbioru X. Jeśli $\alpha \in S$ oraz $\alpha = X'$, to przez X_α oznaczmy podmoduł RX'. Jeśli $\beta \in S$ oraz $\alpha \leq \beta$, to $X_\alpha \subset X_\beta$ i R-homomorfizm $f^\alpha_\beta : X_\alpha \to X_\beta$ określamy jako włożenie, tzn. $f^\alpha_\beta(x) = x$ dla $x \in X_\alpha$. Wówczas $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ jest prostym systemem R-modułów nad zbiorem skierowanym S oraz $\varinjlim X_\alpha = X$.*

Zauważmy, że $\{X_\alpha\}_{\alpha\in S}$ jest skierowaną rodziną podmodułów R-modułu X. Wobec tego $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ jest prostym systemem R-modułów na podstawie powyższego lematu. Ponadto $X = \bigcup\limits_{\alpha\in S} X_\alpha$, gdyż dowolny element $x \in X$ jest elementem skończenie generowanego R-modułu Rx. Z Lematu 13 wynika zatem, że R-moduł X wraz z włożeniami $f^\alpha : X_\alpha \to X$ jest granicą prostą systemu $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$.

Zanotujmy jeszcze twierdzenie, z którego będziemy często korzystali:

Twierdzenie 7 ([2], Twierdzenie 2.12, Twierdzenie 2.16) *Jeśli R-moduł X wraz z R-homomorfizmami $f^\alpha : X_\alpha \to X$ jest granicą systemu prostego $\{X_\alpha, f^\alpha\}$, to $X = \bigcup\limits_\alpha \operatorname{im}(f^\alpha)$ oraz $\ker(f^\alpha) = \bigcup\limits_{\beta\geq\alpha} \ker(f^\alpha_\beta)$.*

Definicja 22 *Niech $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ będzie dowolnym prostym systemem R-modułów nad zbiorem skierowanym S. Niech X wraz z R-homomorfizmami $f^\alpha : X_\alpha \to X$ będzie granicą prostą tego systemu. Mówimy, że funktor $F : R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$ zachowuje granice proste jeżeli $F(X)$ wraz z R-homomorfizmami $F(f^\alpha)$ jest granicą prostą systemu $\big\{F(X_\alpha), F(f^\alpha_\beta)\big\}$.*

Definicja 23 *Niech S będzie zbiorem skierowanym oraz niech $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ i $\{Y_\alpha, g^\alpha_\beta\}$ będą prostymi systemami R-modułów nad zbiorem skierowanym S. Homomorfizmem systemów*

$$\varphi : \{X_\alpha, f^\alpha_\beta\} \to \{Y_\alpha, g^\alpha_\beta\}$$

nazywamy taką rodzinę R-homomorfizmów $\varphi = \{\varphi_\alpha\}_{\alpha\in S}$, że dla każdego $\alpha \in S$

oraz dla wszystkich β takich, że $\alpha \leq \beta$ diagramy

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f^\alpha_\beta"] \arrow[d, "\varphi_\alpha"] & X_\beta \arrow[d, "\varphi_\beta"] \\ Y_\alpha \arrow[r, "g^\alpha_\beta"] & Y_\beta \end{tikzcd} \tag{3.16}$$

są przemienne.

Zauważmy, że jeśli $\phi : F \to G$ jest przekształceniem funktorów, to dla dowolnego systemu prostego $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ mamy homomorfizm systemów

$$\varphi = \{\varphi_\alpha\} : \big\{F(X_\alpha), F(f^\alpha_\beta)\big\} \to \big\{G(X_\alpha), G(f^\alpha_\beta)\big\},$$

gdzie $\varphi_\alpha = \phi(X_\alpha) : F(X_\alpha) \to G(X_\alpha)$.

Niech $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ i $\{Y_\alpha, g^\alpha_\beta\}$ będą prostymi systemami R-modułów nad zbiorem skierowanym S i niech $\varphi = \{\varphi_\alpha\}_{\alpha \in S}$ będzie homomorfizmem systemów. Wówczas dla dowolnych $\alpha \leq \beta$ diagram

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[rr, "f^\alpha_\beta"] \arrow[d, "\varphi_\alpha"] & & X_\beta \arrow[d, "\varphi_\beta"] \\ Y_\alpha \arrow[rr, "g^\alpha_\beta"] \arrow[dr, "g_\alpha"] & & Y_\beta \arrow[dl, "g_\beta"] \\ & \varinjlim Y_\alpha & \end{tikzcd} \tag{3.17}$$

jest przemienny, wobec czego istnieje dokładnie jedno uzupełnienie diagramów

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[rr, "f^\alpha_\beta"] \arrow[dr, "f^\alpha"] \arrow[ddr, bend right, "g^\alpha \circ \varphi_\alpha"'] & & X_\beta \arrow[dl, "f^\beta"'] \arrow[ddl, bend left, "g^\beta \circ \varphi_\beta"] \\ & \varinjlim X_\alpha & \\ & \varinjlim Y_\alpha & \end{tikzcd} \tag{3.18}$$

do diagramu przemiennego

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[rr, "f^\alpha_\beta"] \arrow[dr, "f^\alpha"] \arrow[ddr, bend right, "g^\alpha \circ \varphi_\alpha"'] & & X_\beta \arrow[dl, "f^\beta"'] \arrow[ddl, bend left, "g^\beta \circ \varphi_\beta"] \\ & \varinjlim X_\alpha \arrow[d, dashed] & \\ & \varinjlim Y_\alpha & \end{tikzcd} \tag{3.19}$$

które będziemy oznaczać przez $\varinjlim \varphi_\alpha$. Wobec tego $\varinjlim \varphi_\alpha$ jest jedynym uzupełnieniem wszystkich diagramów

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "\varphi_\alpha"] \arrow[d, "f^\alpha"] & Y_\alpha \arrow[d, "g^\alpha"] \\ \varinjlim X_\alpha \arrow[r, "\varinjlim \varphi_\alpha"] & \varinjlim Y_\alpha \end{tikzcd} \tag{3.20}$$

W przyszłości będzie nam potrzebne

Twierdzenie 8 ([2], Twierdzenie 4.12) *Niech* $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ *i* $\{Y_\alpha, g^\alpha_\beta\}$ *będą prostymi systemami* R*-modułow nad zbiorem skierowanym* S*. Niech* X *wraz z* R*-homomorfizmami* $f^\alpha : X_\alpha \to X$ *będzie granicą systemu* $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ *oraz niech* Y *wraz z* R*-homomorfizmami* $g^\alpha : Y_\alpha \to Y$ *będzie granicą systemu* $\{Y_\alpha, g^\alpha_\beta\}$*. Niech* $\varphi : \{X_\alpha, f^\alpha_\beta\} \to \{Y_\alpha, g^\alpha_\beta\}$*,* $\varphi = \{\varphi_\alpha\}_{\alpha \in S}$ *będzie homomorfizmem systemów. Wówczas*

$$\ker(\varinjlim \varphi_\alpha) = \bigcup_\alpha f^\alpha\big(\ker(\varphi_\alpha)\big).$$

Rozdział 4

Funktor modułu wolnego $\mathcal{F}$

Poniższy rozdział wprowadza funktor modułu wolnego $\mathcal{F}$. Podajemy pewne istotne własności, między innymi to, że $\mathcal{F}$ zachowuje granice proste (Twierdzenie 9) oraz to, że funktor $\mathcal{F}$ reprezentuje funktor Map (Lemat 15).

Przypomnijmy, że zgodnie z Lematem 3 dla każdego zbioru X istnieje R-moduł wolny, którego bazą jest zbiór X. Wobec tego prawdziwy jest następujący

Wniosek 3 *Dla każdego R-modułu X istnieje R-moduł wolny $\mathcal{F}(X)$, którego bazą jest zbiór X.*

Niech x będzie dowolnym elementem R-modułu X. Wówczas odpowiadający mu element bazy R-modułu $\mathcal{F}(X)$ oznaczamy przez $[x]$. Zatem istnieje kanoniczne włożenie $i : X \to \mathcal{F}(X)$, $i(x) = [x]$, które nie jest R-homomorfizmem, gdyż $[x + y] \neq [x] + [y]$ oraz $[rx] \neq r[x]$, o ile $r \neq 1$.

W dalszych rozważaniach zasadniczą rolę odgrywa następujące twierdzenie będące wnioskiem z Twierdzenia 2

Wniosek 4 *Dowolne odwzorowanie $\alpha : X \to Y$ można jednoznacznie przedłużyć do R-homomorfizmu $\bar{\alpha} : \mathcal{F}(X) \to Y$, dla którego diagram*

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, hook, "i"] \arrow[dr, "\alpha"'] & \mathcal{F}(X) \arrow[d, "\bar{\alpha}"] \\ & Y \end{tikzcd}$$

jest przemienny. Homomorfizm $\bar{\alpha}$ jest określony na bazie wzorem $\bar{\alpha}([x]) = \alpha(x)$.

Zauważmy, że $\mathcal{F}$ możemy traktować jako funktor kowariantny, który dowolnemu $X \in R$-Mod przyporządkowuje $\mathcal{F}(X) \in R$-Mod. Istotnie, jeżeli $f : X \to X'$ jest R-homomorfizmem, to $\mathcal{F}(f)$ jest R-homomorfizmem, będącym jedynym uzupełnieniem diagramu

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, "f"] \arrow[d, "i"] & X' \arrow[d, "i'"] \\ \mathcal{F}(X) & \mathcal{F}(X') \end{tikzcd}$$

do diagramu przemiennego

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, "f"] \arrow[d, "i"] & X' \arrow[d, "i'"] \\ \mathcal{F}(X) \arrow[r, dashed, "\mathcal{F}(f)"] & \mathcal{F}(X') \end{tikzcd} \tag{4.1}$$

Takie jedyne uzupełnienie istnieje, gdyż na podstawie Twierdzenia 2 odwzorowaniu $i' \circ f$ odpowiada wzajemnie jednoznacznie R-homomorfizm $\mathcal{F}(f) : \mathcal{F}(X) \to \mathcal{F}(X')$. Z przemienności diagramu (4.1) wynika zatem, że

$$\big(\mathcal{F}(f)\big)([x]) = \big[f(x)\big].$$

Ponadto $\mathcal{F}(f)$ jest R-homomorfizmem, zatem dla dowolnego $\sum\limits_{x\in X} r_x[x] \in \mathcal{F}(X)$ mamy

$$\big(\mathcal{F}(f)\big)\big(\sum_{x\in X} r_x[x]\big) = \sum_{x\in X} r_x[f(x)],$$

gdzie $r_x \in R$, $x \in X$. Ponadto, jeżeli $f : X \to X'$ oraz $g : X' \to X''$ są R-homomorfizmami, to

$$\begin{aligned} \mathcal{F}(g \circ f)([x]) &= \big[(f \circ g)(x)\big] = \big[f\big(g(x)\big)\big] = \big(\mathcal{F}(f)\big)\big[g(x)\big] = \\ &= \big(\mathcal{F}(f)\big)\Big(\big(\mathcal{F}(g)\big)([x])\Big) = \big(\mathcal{F}(f) \circ \mathcal{F}(g)\big)\big([x]\big), \end{aligned}$$

zatem $\mathcal{F}(g \circ f) = \mathcal{F}(g) \circ \mathcal{F}(f)$. Również

$$\big(\mathcal{F}(\mathrm{id}_X)\big)([x]) = [\mathrm{id}_X(x)] = [x] = \mathrm{id}_{\mathcal{F}(X)}(x),$$

skąd $\mathcal{F}(\mathrm{id}_X) = \mathrm{id}_{\mathcal{F}(X)}$. Pokazaliśmy tym samym, że warunki Definicji 8 są spełnione, zatem $\mathcal{F} : R$-Mod $\to R$-Mod jest rzeczywiście funktorem.

W następnym rozdziale przydatny będzie następujący

Lemat 14 *Niech $f : X' \to X$, $g : Y \to Y$ będą R-homomorfizmami oraz niech $\alpha : X \to Y$ będzie dowolnym odwzorowaniem. Wówczas*

(1) $g \circ \bar{\alpha} = \overline{g \circ \alpha}$,

(2) $\overline{\alpha \circ f} = \bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f)$.

(3) $\overline{g \circ \alpha \circ f} = g \circ \bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f)$.

dowód: Ponieważ po obu stronach równości (1) i (2) występują homomorfizmy i złożenia homomorfizmów określone na modułach wolnych $\mathcal{F}(X)$ i $\mathcal{F}(X')$, więc wystarczy sprawdzić te równości na elementach bazy. Niech $x \in X$, wówczas

$$(g \circ \bar{\alpha})([x]) = g\big(\bar{\alpha}([x])\big) = g\big(\alpha(x)\big) = (g \circ \alpha)(x) = \overline{(g \circ \alpha)}([x]),$$

skąd $g \circ \bar{\alpha} = \overline{g \circ \alpha}$. Podobnie

$$\begin{aligned}\big(\bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f)\big)\big([x]\big) &= \bar{\alpha}\big(\mathcal{F}(f)([x])\big) = \bar{\alpha}\big([f(x)]\big) = \\ &= \alpha\big(f(x)\big) = (\alpha \circ f)(x) = \overline{(\alpha \circ f)}\big([x]\big).\end{aligned}$$

skąd $\bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f) = \overline{\alpha \circ f}$.

Wzór (3) jest prostą konsekwencją wzorów (1) i (2). Istotnie, kładąc $\beta = g \circ \alpha$ otrzymujemy

$$\overline{g \circ \alpha \circ f} = \overline{\beta \circ f} = \bar{\beta} \circ \mathcal{F}(f) = \overline{g \circ f} \circ \mathcal{F}(f) = g \circ \bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f). \ \square$$

Rozważmy dowolny podfunktor K funktora $\mathcal{F}$. Wówczas możemy określić nowy funktor $\mathcal{F}/K$ kładąc $(\mathcal{F}/K)(X) = \mathcal{F}(X)/K(X)$ dla dowolnego $X \in R$-Mod. Niech $f : X \to Y$ będzie dowolnym R-homomorfizmem oraz niech $\nu_X : \mathcal{F}(X) \to \mathcal{F}(X)/K(X)$, $\nu_Y : \mathcal{F}(Y) \to \mathcal{F}(Y)/K(Y)$ będą homomorfizmami naturalnymi. Ponieważ $\mathcal{F}(f)\big(K(X)\big) \subset K(Y)$, więc $\big(\nu_Y \circ \mathcal{F}(f)\big)\big(K(X)\big) = 0$, wobec czego, na podstawie Twierdzenia 1, istnieje dokładnie jeden R-homomorfizm $\mathcal{F}(X)/K(X) \to \mathcal{F}(Y)/K(Y)$, który oznaczać będziemy przez $(\mathcal{F}/K)(f)$, dla którego

$$\big((\mathcal{F}/K)(f)\big)\big(u + K(X)\big) = \big(\nu_Y \circ \mathcal{F}(f)\big)(u) = \mathcal{F}(f)(u) + K(Y),$$

gdzie $u \in \mathcal{F}(X)$. Wobec tego, jeżeli $u = \sum_{x\in X} r_x[x]$, gdzie $r_x \in R$, $x \in X$, to

$$\big((\mathcal{F}/K)(f)\big)\Big(\sum_{x\in X} r_x[x] + K(X)\Big) = \sum_{x\in X} r_x\big[f(x)\big] + K(Y).$$

Pozostaje pokazać, że $\mathcal{F}/K$ jest funktorem. Niech $f : Y \to Z$ oraz $g : X \to Y$ będą R-homomorfizmami. Wówczas, dla dowolnego $x \in X$ mamy

$$\begin{aligned}(\mathcal{F}/K)(f\circ g)\big([x]+K(X)\big) &= [(f\circ g)(x)] + K(Z) = \big[f\big(g(x)\big)\big] + K(Z) = \\ &= (\mathcal{F}/K)(f)\Big([g(x)] + K(Y)\Big) = (\mathcal{F}/K)(f)\Big((\mathcal{F}/K)(g)([x]+K(X))\Big) = \\ &= \Big((\mathcal{F}/K)(f)\circ(\mathcal{F}/K)(g)\Big)\big([x]+K(X)\big).\end{aligned}$$

Ponadto

$$(\mathcal{F}/K)(\mathrm{id}_X)\big([x]+K(X)\big) = [x] + K(X) = \mathrm{id}_{(\mathcal{F}/K)(X)}\,\big([x]+K(X)\big),$$

zatem $(\mathcal{F}/K)(\mathrm{id}_X) = \mathrm{id}_{(\mathcal{F}/K)(X)}$, co kończy dowód faktu, że $\mathcal{F}/K$ jest funktorem.

Okazuje się, że istnieje ważny związek pomiędzy funktorami $\mathcal{F}$ i Map. Z kolejnego lematu wynika bowiem, że funktor Map jest reprezentowalny, a $\mathcal{F}$ jest jego funktorem reprezentującym.

Lemat 15 *Niech $\varphi_{X,Y}$ będzie odwzorowaniem, które dowolnemu $f \in \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big)$ przyporządkowuje odwzorowanie $f\circ i \in \mathrm{Map}(X,Y)$, gdzie $i(x) = [x]$. Wówczas dla dowolnych $X, Y \in R$-Mod odwzorowanie $\varphi_{X,Y}$ jest R-izomorfimem oraz dla dowolnych R-homomorfizmów $g : Y \to Y'$, $h : X' \to X$ diagram*

$$\begin{tikzcd} \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big) \arrow[r, "\varphi_{X,Y}"] \arrow[d, "\mathrm{Hom}_R(\mathcal{F}(h),g)"] & \mathrm{Map}(X,Y) \arrow[d, "\mathrm{Map}(h,g)"] \\ \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X'), Y'\big) \arrow[r, "\varphi_{X',Y'}"] & \mathrm{Map}(X',Y') \end{tikzcd} \tag{4.2}$$

jest przemienny.

dowód: Zauważmy najpierw, że $\varphi_{X,Y}$ jest R-homomorfizmem, gdyż dla dowolnych $x \in X$, $r \in R$ oraz dowolnych $h_1, h_2 \in \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big)$ mamy

$$\begin{aligned}\big(\varphi_{X,Y}(h_1+h_2)\big)(x) &= \big((h_1+h_2)\circ i\big)(x) = (h_1+h_2)\big(i(x)\big) = h_1\big(i(x)\big) + h_2\big(i(x)\big) = \\ &= (h_1\circ i)(x) + (h_2\circ i)(x) = (h_1\circ i + h_2\circ i)(x) = \\ &= \big(\varphi_{X,Y}(h_1) + \varphi_{X,Y}(h_2)\big)(x), \\ \big(\varphi_{X,Y}(rh_1)\big)(x) &= \big((rh_1)\circ i\big)(x) = (rh_1)\big(i(x)\big) = rh_1\big(i(x)\big) = r\big((h_1\circ i)(x)\big) \\ &= \big(r(h_1\circ i)\big)(x) = \big(r\varphi_{X,Y}(h_1)\big)(x).\end{aligned}$$

Zatem $\varphi_{X,Y}(h_1+h_2) = \varphi_{X,Y}(h_1) + \varphi_{X,Y}(h_2)$ oraz $\varphi_{X,Y}(rh_1) = r\varphi_{X,Y}(h_1)$, co oznacza, że $\varphi_{X,Y}$ jest R-homomorfizmem. Ponadto, z Wniosku 4 wynika, że odpowiedniość ta jest wzajemnie jednoznaczna, zatem $\varphi_{X,Y}$ jest R-izomorfizmem.

Niech $f \in \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big)$ oraz niech i będzie włożeniem X w $\mathcal{F}(X)$, natomiast i' niech będzie włożeniem X' w $\mathcal{F}(X')$. Zauważmy teraz, że

$$\begin{aligned}&\Big(\varphi_{X',Y'}\circ \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(h), g\big)\Big)(f) = \varphi_{X',Y'}\Big(\mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(h), g\big)(f)\Big) = \\ &= \varphi_{X',Y'}\big(g\circ f\circ \mathcal{F}(h)\big) = g\circ f\circ \mathcal{F}(h)\circ i'.\end{aligned}$$

Z drugiej strony

$$\big(\mathrm{Map}(h,g)\circ\varphi_{X,Y}\big)(f) = \mathrm{Map}(h,g)(\varphi_{X,Y}) = g\circ f\circ i\circ h.$$

Aby pokazać, że zachodzi równość $g\circ f\circ\mathcal{F}(h)\circ i' = g\circ f\circ i\circ h$ wystarczy pokazać, że $\mathcal{F}(h)\circ i' = i\circ h$. Zauważmy jednak, że równość ta wynika bezpośrednio z określenia $\mathcal{F}(h)$. Stąd

$$\mathrm{Map}(h,g)\circ\varphi_{X,Y} = \varphi_{X',Y'}\circ\mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(h), g\big),$$

co oznacza, że diagram (4.2) jest przemienny. □

Wniosek 5 *Istnieje naturalny izomorfizm* $\mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big) \simeq \mathrm{Map}(X,Y)$. *Oznacza to, że funktor* Map *jest reprezentowalny, przy czym* $\mathcal{F}$ *jest jego funktorem reprezentującym.*

Twierdzenie 9 *Funktor* $\mathcal{F}$ *zachowuje granice proste.*

dowód: : Niech $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ będzie prostym systemem R-modułów nad zbiorem skierowanym S oraz niech R-moduł X będzie granicą tego systemu. Pokażemy, że $\mathcal{F}(X)$ wraz z R-homomorfizmami $\mathcal{F}(f^\alpha)$ jest granicą systemu $\big\{\mathcal{F}(X_\alpha), \mathcal{F}(f^\alpha)\big\}$. Ponieważ $\mathcal{F}$ jest funktorem, zatem dla dowolnego $\alpha \in S$, z przemienności diagramów

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f^\alpha_\beta"] \arrow[dr, "f^\alpha"'] & X_\beta \arrow[d, "f^\beta"] \\ & X \end{tikzcd} \tag{4.3}$$

wynika, że diagramy

$$\begin{tikzcd} \mathcal{F}(X_\alpha) \arrow[r, "\mathcal{F}(f^\alpha_\beta)"] \arrow[dr, "\mathcal{F}(f^\alpha)"'] & \mathcal{F}(X_\beta) \arrow[d, "\mathcal{F}(f^\beta)"] \\ & \mathcal{F}(X) \end{tikzcd}$$

są również przemienne. Niech Y będzie dowolnym R-modułem oraz niech dla dowolnego $\alpha \in S$ określone będą R-homomorfizmy $g_\alpha : \mathcal{F}(X_\alpha) \to Y$ takie, że diagramy

$$\begin{tikzcd} \mathcal{F}(X_\alpha) \arrow[r, "\mathcal{F}(f^\alpha_\beta)"] \arrow[dr, "g^\alpha"'] & \mathcal{F}(X_\beta) \arrow[d, "g^\beta"] \\ & Y \end{tikzcd}$$

są przemienne dla wszystkich $\alpha \leq \beta$.
Należy określić odwzorowanie $g : \mathcal{F}(X) \to Y$ w taki sposób, aby diagramy

$$\begin{tikzcd} \mathcal{F}(X_\alpha) \arrow[r, "\mathcal{F}(f^\alpha)"] \arrow[dr, "g^\alpha"'] & \mathcal{F}(X) \arrow[d, "g"] \\ & Y \end{tikzcd} \tag{4.4}$$

były przemienne dla wszystkich $\alpha \in S$. Ponieważ $X = \varinjlim X_\alpha$, zatem $X = \bigcup_\alpha \operatorname{im}(f^\alpha)$, co oznacza, że dla dowolnego $x \in X$ istnieje $x_\alpha \in X_\alpha$ taki, że $x = f^\alpha(x_\alpha)$. Z przemienności diagramów (4.4) wynika, że $g\big([x]\big) = g^\alpha\big([x_\alpha]\big)$. Odwzorowanie g jest poprawnie określone. Istotnie, jeżeli $x = f^\beta(x_\beta)$, to istnieje taki element $\gamma \in S$, że $\alpha, \beta \leq \gamma$. Chcemy pokazać, że $g^\alpha\big([x_\alpha]\big) = g^\beta\big([x_\beta]\big)$. Zauważmy, że jeżeli $x = f^\alpha(x_\alpha) = f^\beta(x_\beta)$, to $x = f^\gamma\big(f^\alpha_\gamma(x_\alpha)\big) = f^\gamma\big(f^\beta_\gamma(x_\beta)\big)$, skąd $f^\alpha_\gamma(x_\alpha) - f^\beta_\gamma(x_\beta) \in \ker(f^\gamma)$. Z Twierdzenia 7 wynika zatem, że istnieje taki element $\delta \in S$, że $\gamma \leq \delta$ i $f_\delta^\gamma\big(f_\gamma^\alpha(x_\alpha) - f_\gamma^\beta(x_\beta)\big) = 0$, skąd $f_\delta^\alpha(x_\alpha) = f_\delta^\beta(x_\beta)$. Wobec tego

$$g^\alpha\big([x_\alpha]\big) = g^\delta\big([f_\delta^\alpha(x_\alpha)]\big) = g^\delta\big([f_\delta^\beta(x_\beta)]\big) = g^\beta\big([x_\beta]\big),$$

skąd g jest poprawnie określone. Pozostaje pokazać, że g jest R-homomorfizmem. Istotnie, jeżeli $x = f^\alpha(x_\alpha)$ oraz $x' = f^\alpha(x'_\alpha)$, to

$$g\big([x] + [x']\big) = g^\alpha\big([x_\alpha] + [x'_\alpha]\big) = g^\alpha\big([x_\alpha]\big) + g^\alpha\big([x'_\alpha]\big) = g\big([x]\big) + g\big([x']\big).$$

Podobnie dla $r \in R$ otrzymujemy

$$g\big(r[x]\big) = g^\alpha\big(r[x_\alpha]\big) = rg^\alpha\big([x_\alpha]\big) = rg\big([x]\big),$$

skąd g jest R-homomorfizmem. Zatem funktor $\mathcal{F}$ zachowuje granice proste. $\square$

Rozdział 5

Funktory równościowo definiowalne

Rozdział 5 oparty został na pracy [4] oraz na artukule [5]. W pierwszej kolejności dowodzimy Twierdzenia 11 charakteryzującego reprezentowalne funktory odwzorowań, po czym wprowadzamy pojęce równościowo definiowalnej klasy odwzorowań oraz pojęcie ED-funktora. Następnie dowodzimy Twierdzenia 15 charakteryzującego ED-funktory i będące głównym wynikiem tej pracy.

5.1 Odpowiedniość pomiędzy funktorami odwzorowań, a podfunktorami funktora $\mathcal{F}$

Niech $\mathscr{K}$ oznacza klasę wszystkich podfunktorow funktora $\mathcal{F}$. Podobnie niech $\mathscr{A}$ oznacza klasę wszystkich funktorów odwzorowań z X do Y oraz niech $\bar{\mathscr{A}}$ będzie podklasą wszystkich reprezentowalnych funktorów odwzorowań z X do Y. Rozważmy odwzorowania $\Phi : \mathscr{A} \to \mathscr{K}$, $\Psi : \mathscr{K} \to \mathscr{A}$ określone następująco: $\Phi(A) = K_A$ oraz $\Psi(K) = A_K$, gdzie

$$K_A(X) = \big\{u \in \mathcal{F}(X)\ ;\ \forall_{Y \in R\text{-Mod}}\ \forall_{\alpha \in A(X,Y)}\ \bar{\alpha}(u) = 0\big\},$$

$$A_K(X,Y) = \big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)\ ;\ \bar{\alpha}\big(K(X)\big) = 0\big\},$$

przy czym $\bar{\alpha} : \mathcal{F}(X) \to Y$, $\bar{\alpha}\big(\sum_{x\in X} r_x[x]\big) = \sum_{x\in X} r_x\alpha(x)$ dla $r_x \in R$, $x \in X$.

Lemat 16 *K_A jest podfunktorem funktora $\mathcal{F}$.*

dowód: Wprost z określenia K_A wynika, że $K_A(X) \subset \mathcal{F}(X)$ dla dowolnego R-modułu X. Pozostaje pokazać, że $\big(\mathcal{F}(f)\big)\big(K_A(X)\big) \subset K_A(Y)$.

Niech $u \in K_A(X)$ oraz niech $\alpha \in A(Y, Z)$ dla dowolnie wybranego R-modułu Z. Korzystając z Lematu 14 otrzymujemy

$$\bar{\alpha}\Big(\big(\mathcal{F}(f)\big)(u)\Big) = \big(\bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f)\big)(u) = \overline{(\alpha \circ f)}(u).$$

Ponieważ $\alpha \circ f : X \to Z$ jest R-homomorfizmem oraz $u \in K_A(X)$, zatem $\overline{(\alpha \circ f)}(u) = 0$, co oznacza, że $\big(\mathcal{F}(f)\big)(u) \in K_A(Y)$. Wobec tego

$$\big(\mathcal{F}(f)\big)\big(K_A(X)\big) \subset K_A(Y),$$

co dowodzi, że K_A jest podfunktorem funktora $\mathcal{F}$. $\square$

Lemat 17 *A_K jest podfunktorem funktora* Map.

dowód: Bezpośrednio z określenia A_K otrzymujemy, że $A_K(X, Y) \subset \mathrm{Map}(X, Y)$. Niech $\alpha \in A_K(X, Y)$ oraz niech dane będą R-homomorfizmy $f : X' \to X$ i $g : Y \to Y'$. Wówczas $\mathrm{Map}(f, g)(\alpha) = g \circ \alpha \circ f$. Należy pokazać, że $g \circ \alpha \circ f \in A_K(X', Y')$, tzn. $\overline{(g \circ \alpha \circ f)}\big(K(X')\big) = 0$. Z Lematu 14 wynika, że $\overline{g \circ \alpha \circ f} = g \circ \bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f)$. Ponadto $\mathcal{F}(f)\big(K(X')\big) \subset K(X)$ oraz $\bar{\alpha}\big(K(X)\big) = 0$, zatem $\overline{(g \circ \alpha \circ f)}\big(K(X')\big) = \big(g \circ \bar{\alpha} \circ \mathcal{F}(f)\big)\big(K(X')\big) = 0$. Wobec tego $g \circ \alpha \circ f \in$ $\in A_K(X', Y')$ i $A_K \subset \mathrm{Map}$. $\square$

Lemat 18 *Funktor A_K jest reprezentowalny, a jego funktorem reprezentującym jest $\mathcal{F}/K$.*

dowód: Z Twierdzenia 2 wynika, że istnieje wzajemnie jednoznaczna odpowiedniość pomiędzy odwzorowaniami z X do Y, a homomorfizmami z $\mathcal{F}(X)$ do Y dająca naturalny izomorfizm $\mathrm{Map}(X, Y) \simeq \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big)$. Następnie z Twierdzenia 1 wynika, że homomorfizmom z $\mathcal{F}(X)$ do Y, które zerują się na $K(X)$, odpowiadają wzajemnie jednoznacznie homomorfizmy z $\mathcal{F}(X)/K(X)$ do Y. Stąd otrzymujemy, że $A_K(X, Y) \simeq \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X)/K(X), Y\big)$. $\square$

Podamy teraz twierdzenie, które jest szczególnym przypadkiem znacznie ogólniejszego faktu, zwanego w literaturze Lematem Yonedy (zob. np. [7], Twierdzenie 4.3.2).

Twierdzenie 10 *Jeśli* $\Phi : \mathrm{Hom}_R(X, \_) \to \mathrm{Hom}_R(Y, \_)$ *jest przekształceniem funktorów, to istnieje jedyny R-homomorfizmu* $\varphi : Y \to X$ *taki, że* $\Phi(Z) = \varphi^*$ *dla dowolnego* $Z \in R\text{-Mod}$*, a zatem* $\big(\Phi(Z)\big)(f) = f \circ \varphi^*$ *dla* $f \in \mathrm{Hom}_R(X, Z)$*.*

W oparciu o ten fakt udowodnimy

Twierdzenie 11 *Każdy reprezentowalny funktor odwzorowań A jest postaci* A_K *dla pewnego podfunktora K funktora* $\mathcal{F}$*.*

dowód: Niech G będzie funktorem reprezentującym A. Ponieważ funktor Map jest reprezentowany przez $\mathcal{F}$, zatem włożenie $A(X, Y)$ w $\mathrm{Map}(X, Y)$ indukuje przekształcenie funktorów $\mathrm{Hom}_R\big(G(X), Y\big) \to \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big)$, wobec czego diagram

$$\begin{tikzcd}
\mathrm{Hom}_R\big(G(X), Y\big) \arrow[r, "\varphi_X^*"] \arrow[d, "\simeq"] & \mathrm{Hom}_R\big(\mathcal{F}(X), Y\big) \arrow[d, "\simeq"] \\
A(X, Y) \arrow[r, hook] & \mathrm{Map}(X, Y)
\end{tikzcd}$$

jest przemienny. Przekształcenie φ_X^* jest monomorfizmem i na mocy Twierdzenia 10 pochodzi od jedynego R-homomorfizmu $\varphi_X : \mathcal{F}(X) \to G(X)$, który jest epimorfizmem na mocy Lematu 7. Niech $K(X) = \ker(\varphi_X)$. Z Twierdzenia 1 wynika zatem, że $G(X) \simeq \mathcal{F}(X)/K(X)$. Niech $g : G(X) \to Y$ będzie dowolnym R-homomorfizmem. Z przemienności powyższego diagramu oraz z faktu, że R-homomorfizmowi $\bar{\alpha} = \varphi_X^*(g) : \mathcal{F}(X) \to Y$ wzajemnie jednoznacznie odpowiada odwzorowanie $\alpha = \bar{\alpha} \circ i = g \circ \varphi_X \circ i \in \mathrm{Map}(X, Y)$ otrzymujemy

$$A(X, Y) = \Big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X, Y)\ ;\ \underset{g \in \mathrm{Hom}_R(\mathcal{F}(X), Y)}{\exists}\ \bar{\alpha} = g \circ \varphi_X\Big\}.$$

Ponieważ $(g \circ \varphi_X)\big(K(X)\big) = 0$, zatem również $\bar{\alpha}\big|K(X) = 0$, wobec czego

$$A(X, Y) = \Big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X, Y)\ ;\ \bar{\alpha}\big|K(X) = 0\Big\} = A_K(X, Y).\ \Box$$

Twierdzenie 12 ([4], Lemat 3.1.1) *Określone powyżej przyporządkowania* Φ *oraz* Ψ *ustalają wzajemnie jednoznaczną odpowiedniość typu Galois (tzn. odwracającą zawierania) pomiędzy reprezentowalnymi funktorami odwzorowań z X od Y, a podfunktorami funktora* $\mathcal{F}$*. Ponadto* $\bar{A} = A_{K_A}$ *jest najmniejszym reprezentowalnym funktorem odwzorowań zawierającym wyjściowy funktor A, czyli tzw. powłoką reprezentowalną funktora A.*

dowód: Zauważmy na początku, że Φ i Ψ odwracają zawierania. Istotnie, niech A i B będą funktorami odwzorowań takimi, że $A \subset B$. Wówczas, jeżeli $u \in K_B(X)$, to dla dowolnego $\beta \in B(X,Y)$ mamy $\bar{\beta}(u) = 0$. Ponieważ $A \subset B$, zatem również dla dowolnego $\alpha \in A(X,Y)$ mamy $\bar{\alpha}(u) = 0$. Stąd $K_B \subset K_A$, co oznacza, że $\Phi(B) \subset \Phi(A)$.

Niech teraz K i L będą podfunktorami funktora $\mathcal{F}$ takimi, że $K \subset L$. Wówczas, jeżeli $\alpha \in A_L(X,Y)$, to $\bar{\alpha}\big(L(X)\big) = 0$. Ponieważ $K \subset L$, zatem również $\bar{\alpha}\big(K(X)\big) = 0$. Stąd $A_L \subset A_K$, co oznacza, że $\Psi(L) \subset \Psi(K)$.

W dalszej części pokażemy, że $\Phi \circ \Psi = \mathrm{id}_{\mathscr{K}}$ oraz $\Psi \circ \big(\Phi|\bar{\mathscr{A}}\big) = \mathrm{id}_{\bar{\mathscr{A}}}$, tzn. $K = K_{A_K}$ i $A = A_{K_A}$ dla reprezentowalnego funktora odwzorowań A oraz podfunktora K funktora $\mathcal{F}$. Mamy

$$K_{A_K}(X) = \big\{u \in \mathcal{F}(X)\ ;\ \forall_{Y \in R\text{-Mod}}\ \forall_{\alpha \in A_K(X,Y)}\ \bar{\alpha}(u) = 0\big\},$$
$$A_{K_A}(X,Y) = \big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)\ ;\ \bar{\alpha}\big(K_A(X)\big) = 0\big\}.$$

Niech $u \in K(X)$. Wówczas dla dowolnego odwzorowania $\alpha \in A_K(X,Y)$ wprost z określenia A_K otrzymujemy równość $\bar{\alpha}(u) = 0$, skąd $K \subset K_{A_K}$. Podobnie, jeżeli $\alpha \in A(X,Y)$, to $\bar{\alpha}\big(K_A(X)\big) = 0$, zatem $A \subset A_{K_A}$.

Niech teraz $u \in K_{A_K}(X)$. Rozważmy $Y = \mathcal{F}(X)/K(X)$ oraz homomorfizm naturalny $\bar{\alpha} : \mathcal{F}(X) \to \mathcal{F}(X)/K(X)$, któremu wzajemnie jednoznacznie odpowiada odwzorowanie $\alpha = \bar{\alpha} \circ i : X \to Y$, gdzie i jest włożeniem X w $\mathcal{F}(X)$. Przy tych założeniach $\bar{\alpha}\big(K(X)\big) = 0$, więc $\alpha \in A_K(X,Y)$. Wobec tego $\bar{\alpha}(u) = 0$, co oznacza, że $u \in K(X)$. Zatem $K_{A_K} \subset K$ i ostatecznie $K = K_{A_K}$. Pokazaliśmy, że $\Phi \circ \Psi = \mathrm{id}_{\mathscr{K}}$.

Pokażemy teraz, że $\bar{A} = A_{K_A}$ zawiera się w dowolnym reprezentowalnym funktorze odwzorowań, zawierającym wyjściowy funktor A. Niech B będzie reprezentowalnym funktorem odwzorowań, oraz niech $A \subset B$. Z Twierdzenia 11 otrzymujemy $B = A_K$ dla pewnego podfunktora K funktora $\mathcal{F}$. Ponieważ $A \subset B$ i $K \subset K_{A_K} = K_B$, zatem $K \subset K_B \subset K_A$. Stąd $A_{K_A} \subset A_K = B$. Oznacza to, że każdy reprezentowalny funktor odwzorowań B zawiera się w $\bar{A}$. Stąd $\bar{A}$ jest powłoką reprezentowalną funktora A. W szczególności jeżeli $A \in \bar{\mathscr{A}}$, to możemy przyjąć $B = A$ i otrzymujemy $A_{K_A} \subset A$. Ponieważ $A \subset A_{K_A}$, więc

$A_{K_A} = A$, tzn. $\Psi \circ \left(\Phi|\bar{\mathscr{A}}\right) = \mathrm{id}_{\bar{\mathscr{A}}}$. $\square$

5.2 Warunki typu równości i ED-funktory

Definicja 24 *Przez warunek typu równości będziemy rozumieli związek postaci*

$$\sum_{j=1}^{n} r_j \alpha\big(\sum_{k=1}^{m} s_{jk} x_k\big) = 0,$$

gdzie $\alpha : X \to Y$ *jest odwzorowaniem pomiędzy* R*-modułami,* $r_j, s_{jk} \in R$ *oraz* $x_k \in X$*. Zakładamy przy tym, że* r_j *oraz* s_{kj} *są ustalonymi elementami pierścienia* R*, natomiast* x_k *jest dowolnym elementem* R*-modułu* X*.*

Definicja 25 *Klasę* $\mathscr{E}$ *odwzorowań pomiędzy* R*-modułami nazywamy równościowo definiowalną, jeżeli składa się ona z dokładnie tych odwzorowań, które spełniają pewien zestaw warunków typu równości, tzn. takich odwzorowań* $\alpha : X \to Y$*, dla których*

$$\sum_{j} r_{ij} \alpha\big(\sum_{k} s_{ijk} x_k\big) = 0, \quad i \in I,$$

gdzie j *przebiega pewien (zależny od* i*) zakres indeksów* $\{1, \ldots, n_i\}$ *i analogicznie* k *przebiega* $\{1, \ldots, m_i\}$*.*

Klasa wszystkich odwzorowań pomiędzy R-modułami jest równościowo definiowalna dla pustego układu warunków. Klasa odwzorowań stałych jest równościowo definiowalna. Klasa wszystkich R-homomorfizmów jest równościowo definiowalna, gdyż jej elementami są wszystkie odwzorowania $\alpha : X \to Y$ spełniające warunki

$$\alpha(x_1 + x_2) - \alpha(x_1) - \alpha(x_2) = 0,$$

$$\alpha(r x_1) - r\alpha(x_1) = 0.$$

Podobnie klasa wszystkich odwzorowań kwadratowych jest równościowo definiowalna.

Twierdzenie 13 *Niech $\mathscr{E}$ będzie klasą równościowo definiowalną oraz niech*

$$A(X,Y) = \big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)\ ;\ \alpha \in \mathscr{E}\big\}.$$

Wówczas $A : R\text{-Mod} \times R\text{-Mod} \to R\text{-Mod}$ jest funktorem odwzorowań.

dowód: Niech $f_1 : X' \to X,\ f_2 : Y \to Y'$ będą R-homomorfizmami oraz niech $\alpha \in A(X,Y)$. Wówczas α spełnia zestaw warunków typu równości wyznaczony przez klasę $\mathscr{E}$, tzn.

$$\sum_j r_{ij}\alpha\big(\sum_k s_{ijk}x_k\big) = 0,$$

gdzie $r_{ij}, s_{ijk} \in R$ są ustalone, $x_k \in X$ są dowolne oraz $i \in I$. Należy pokazać, że $\mathrm{Map}(f_1, f_2)(\alpha) = f_2 \circ \alpha \circ f_1 \in A(X', Y')$. Niech $i \in I$ oraz $x'_k \in X'$. Wówczas

$$\sum_j r_{ij}(f_2 \circ \alpha \circ f_1)\big(\sum_k s_{ijk}x'_k\big) = \sum_j r_{ij} f_2\Big(\alpha\big(f_1\big(\sum_k s_{ijk}x'_k\big)\big)\Big) =$$
$$= \sum_j r_{ij} f_2\Big(\alpha\big(\sum_k s_{ijk} f_1(x'_k)\big)\Big) = f_2\Big(\sum_j r_{ij}\alpha\big(\sum_k s_{ijk} f_1(x'_k)\big)\Big) = f_2(0) = 0,$$

co oznacza, że $f_2 \circ \alpha \circ f_1 \in A(X', Y')$. Wobec tego $A \subset \mathrm{Map}$. □

Funktor A określony w powyższym twierdzeniu nazywamy funktorem równościowo definiowalnym wyznaczonym przez klasę $\mathscr{E}$, lub krótko ED-funktorem.

Funktory Map, Hom_R oraz funktor Hom_R^2 określony w Przykładzie 2 są przykładami funtorów równościowo definiowalnych.

Twierdzenie 14 *Każdy* ED-*funktor A jest reprezentowalny. Dokładniej, jeśli A jest funktorem równościowo definiowalnym zadanym przez układ równości*

$$\sum_j r_{ij}\alpha\big(\sum_k s_{ijk}x_k\big) = 0, \quad i \in I,$$

to $A = A_K$, gdzie

$$K(X) = R\Big\{\sum_j r_{ij}\big[\sum_k s_{ijk}x_k\big]\ ;\ i \in I, x_k \in X\Big\}.$$

dowód: Rozważmy $\alpha \in A(X,Y)$. Wówczas

$$\bar{\alpha}\big(\sum_j r_{ij}\big[\sum_k s_{ijk}x_k\big]\big) = \sum_j r_{ij}\alpha\big(\sum_k s_{ijk}x_k\big) = 0,$$

skąd wynika, że $A \subset A_K$. Niech teraz $\alpha \in A_K(X,Y)$. Wówczas

$$\sum_j r_{ij}\alpha\big(\sum_k s_{ijk}x_k\big) = \sum_j r_{ij}\bar{\alpha}\big([\sum_k s_{ijk}x_k]\big) = \\ = \bar{\alpha}\Big(\sum_j r_{ij}[\sum_k s_{ijk}x_k]\Big) \in \bar{\alpha}\big(K(X)\big) = 0,$$

zatem $\alpha \in A(X,Y)$, skąd $A \supset A_K$ i ostatecznie $A = A_K$. Pokazaliśmy zatem, że dowolny ED-funktor A jest postaci A_K, wobec czego A jest reprezentowalny na podstawie Lematu 18. □

5.3 Charakteryzacja funktorów równościowo definiowalnych

Celem tego paragafu jest udowodnienie następującego twierdzenia, które jest głównym wynikiem tej pracy:

Twierdzenie 15 ([4], Twierdzenie 3.1.2) *Niech A będzie funktorem odwzorowań. Wówczas następujące warunki są równoważne:*

1. *A jest równościowo definiowalny,*
2. *A jest reprezentowany przez funktor zachowujący ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju i granice proste,*
3. *$A = A_K$, gdzie K jest funktorem zachowującym granice proste i epimorfizmy.*

Jeśli powyższe warunki są spełnione, to A jest wyznaczony jednoznacznie przez wartość funktora K na R-module wolnym R^∞ o bazie przeliczalnej.

dowód: ($1 \Rightarrow 2$) Ponieważ każdy funktor równościowo definiowalny jest postaci A_K, zatem na mocy Lematu 18 mamy izomorfizm funktorów

$$A(X,Y) = A_K(X,Y) \simeq \mathrm{Hom}_R\left(\mathcal{F}(X)/K(X), Y\right),$$

a więc A jest reprezentowany przez funktor $\mathcal{F}/K$. Pokażemy, że

(i) funktor $\mathcal{F}/K$ zachowuje ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju,

(ii) funktor $\mathcal{F}/K$ zachowuje granice proste.

(i) Niech ciąg

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, shift left, "f_1"] \arrow[r, shift right, "f_2"'] & Y \arrow[r, "g"] & Z \end{tikzcd} \tag{5.1}$$

będzie ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju. Należy pokazać, że ciąg

$$\begin{tikzcd} (\mathcal{F}/K)(X) \arrow[r, shift left, "(\mathcal{F}/K)(f_1)"] \arrow[r, shift right, "(\mathcal{F}/K)(f_2)"'] & (\mathcal{F}/K)(Y) \arrow[r, "(\mathcal{F}/K)(g)"] & (\mathcal{F}/K)(Z) \end{tikzcd} \tag{5.2}$$

jest również ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju. Niech $y \in (\mathcal{F}/K)(Y)$, $y = \sum_{i=1}^{n} r_i[y_i] + K(Y)$. Z założenia ciąg (5.1) jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju, wobec czego z Twierdzenia 4 wynika, że dla dowolnego y_i istnieje $x_i \in X$ taki, że $y_i = f_1(x_i) = f_2(x_i)$. Zatem

$$y = \sum_{i=1}^{n} r_i[f_1(x_i)] + K(Y) = (\mathcal{F}/K)(f_1)\big(\sum_{i=1}^{n} r_i[x_i] + K(X)\big),$$
$$y = \sum_{i=1}^{n} r_i[f_2(x_i)] + K(Y) = (\mathcal{F}/K)(f_2)\big(\sum_{i=1}^{n} r_i[x_i] + K(X)\big).$$

Ponieważ g jest epimorfizmem, zatem dla dowolnego $z \in Z$ istnieje $y \in Y$ taki, że $z = g(y)$. Analogicznie jak we Wniosku 2 możemy zatem rozważać odwzorowanie $\psi : Z \to N$ określone wzorem $\psi(z) = \varphi(y)$, dla $z = g(y)$, $\varphi \in A(Y, N)$. We Wniosku 2 pokazaliśmy, że takie odwzorowanie jest poprawnie określone i uzupełnia diagram

$$\begin{tikzcd} X \arrow[r, shift left, "f_1"] \arrow[r, shift right, "f_2"'] \arrow[dr] & Y \arrow[r, "g"] \arrow[d, "\varphi"] & Z \arrow[dl, dashed, "\psi"] \\ & N & \end{tikzcd} \tag{5.3}$$

do diagramu przemiennego. Ponadto, jeżeli φ spełnia równości definiujące A, tzn., powiedzmy równości

$$\sum_j r_j \varphi\big(\sum_k s_{jk} y_k\big) = 0, \quad i \in I,$$

dla dowolnych $y_k \in Y$, to ψ spełnia te same warunki co φ. Istotnie, mamy

$$\sum_j r_j \psi\big(\sum_k s_{jk} z_k\big) = \sum_j r_j \psi\big(\sum_k s_{jk} g(y_k)\big) =$$
$$= \sum_j r_j \psi\Big(g\big(\sum_k s_{jk} y_k\big)\Big) = \sum_j r_j \varphi\big(\sum_k s_{jk} y_k\big) = 0,$$

dla dowolnych $z_k \in Z$ gdzie $z_k = g(y_k)$, $y_k \in Y$, i dla dowolnego $i \in I$. Zatem $\psi \in A(Z, N)$. Wobec tego, na podstawie Lematu 12, ciąg

$$A(Z,N) \xrightarrow{g^*} A(Y,N) \underset{f_2^*}{\overset{f_1^*}{\rightrightarrows}} A(X,N). \tag{5.4}$$

jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju. Zatem również

$$\mathrm{Hom}_R\Big(\big(\mathcal{F}/K\big)(Z), N\Big) \xrightarrow{g^*} \mathrm{Hom}_R\Big(\big(\mathcal{F}/K\big)(Y), N\Big) \underset{f_2^*}{\overset{f_1^*}{\rightrightarrows}} \mathrm{Hom}_R\Big(\big(\mathcal{F}/K\big)(X), N\Big).$$

jest ciągiem Grothendiecka drugiego rodzaju. Biorąc także pod uwagę pierwszą część dowodu, na podstawie Twierdzenia 5 stwierdzamy, że (5.2) jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju. Stąd funktor $\mathcal{F}/K$ zachowuje ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju.

(ii) Pokażemy, że funktor $\mathcal{F}/K$ zachowuje granice proste.
Niech $\{X_\alpha, f_\beta^\alpha\}$ będzie prostym systemem R-modułów nad zbiorem skierowanym S oraz niech R-moduł X będzie granicą tego systemu. Pokażemy, że $\mathcal{F}(X)/K(X)$ wraz z R-homomorfizmami $(\mathcal{F}/K)(f^\alpha)$ jest granicą systemu $\big\{\mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha), (\mathcal{F}/K)(f^\alpha)\big\}$. Ponieważ $\mathcal{F}/K$ jest funktorem, zatem dla dowolnego $\alpha \in S$, z przemienności diagramów

$$\begin{tikzcd} X_\alpha \arrow[r, "f_\beta^\alpha"] \arrow[dr, "f^\alpha"'] & X_\beta \arrow[d, "f^\beta"] \\ & X \end{tikzcd} \tag{5.5}$$

wynika, że diagramy

$$\begin{tikzcd} \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha) \arrow[r, "(\mathcal{F}/K)(f_\beta^\alpha)"] \arrow[dr, "(\mathcal{F}/K)(f^\alpha)"'] & \mathcal{F}(X_\beta)/K(X_\beta) \arrow[d, "(\mathcal{F}/K)(f^\beta)"] \\ & \mathcal{F}(X)/K(X) \end{tikzcd}$$

są również przemienne. Niech Y będzie dowolnym R-modułem oraz niech dla dowolnego $\alpha \in S$ określone będą R-homomorfizmy $g_\alpha : \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha) \to Y$

takie, że diagramy

$$\begin{tikzcd} \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha) \arrow[r, "(\mathcal{F}/K)(f^\alpha_\beta)"] \arrow[dr, "g^\alpha"] & \mathcal{F}(X_\beta)/K(X_\beta) \arrow[d, "g^\beta"] \\ & Y \end{tikzcd}$$

są przemienne dla wszystkich $\alpha \leq \beta$.

Należy określić R-homomorfizm $g : \mathcal{F}(X)/K(X) \to Y$ w taki sposób, aby uzupełniał diagram

$$\begin{tikzcd} \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha) \arrow[rr, "(\mathcal{F}/K)(f^\alpha_\beta)"] \arrow[dr, "(\mathcal{F}/K)(f^\alpha)"] \arrow[ddr, bend right, "g^\alpha"'] & & \mathcal{F}(X_\beta)/K(X_\beta) \arrow[dl, "(\mathcal{F}/K)(f^\beta)"'] \arrow[ddl, bend left, "g^\beta"] \\ & \mathcal{F}(X)/K(X) & \\ & Y & \end{tikzcd} \tag{5.6}$$

do diagramu przemiennego

$$\begin{tikzcd} \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha) \arrow[rr, "(\mathcal{F}/K)(f^\alpha_\beta)"] \arrow[dr, "(\mathcal{F}/K)(f^\alpha)"] \arrow[ddr, bend right, "g^\alpha"'] & & \mathcal{F}(X_\beta)/K(X_\beta) \arrow[dl, "(\mathcal{F}/K)(f^\beta)"'] \arrow[ddl, bend left, "g^\beta"] \\ & \mathcal{F}(X)/K(X) \arrow[d, dashed, "g"] & \\ & Y & \end{tikzcd} \tag{5.7}$$

Zauważmy, że jeżeli $x \in X$, to $x = f^\alpha(x_\alpha)$ dla pewnego $x_\alpha \in X_\alpha$. Rozważmy zatem homomorfizm $g' : \mathcal{F}(X) \to Y$ określony na bazie wzorem

$$g'\big([x]\big) = g^\alpha\big([x_\alpha] + K(X_\alpha)\big).$$

Z określenia wynika, że g' jest wyznaczony jednoznacznie. Analogicznie jak w Twierdzeniu 9 możemy sprawdzić, że homomorfizm g' jest poprawnie określony. Zauważmy ponadto, że jeżeli $x_1 = f^{\alpha_1}(X_{\alpha_1,1}), \ldots, x_n = f^{\alpha_n}(X_{\alpha_n,n})$, to istnieje $\alpha \in S$ takie, że $\alpha_1, \ldots, \alpha_n \leq \alpha$, wobec czego $x_i = f^\alpha\big(f^{\alpha_i}_\alpha(x_{\alpha_i,i})\big)$ dla

$i = 1, \ldots, n$. Połóżmy $x_i = f_\alpha^{\alpha_i}(x_{\alpha_i,i})$. Wówczas $\sum\limits_k s_{ijk}x_k = f^\alpha\big(\sum\limits_k s_{ijk}x_{\alpha k}\big)$. Zauważmy teraz, że $g'\big(K(X)\big) = 0$. Istotnie, mamy

$$g'\Big(\big[\sum_k s_{ijk}x_k\big]\Big) = g^\alpha\Big(\big[\sum_k s_{ijk}x_{\alpha k}\big] + K(X_\alpha)\Big) = g^\alpha(0) = 0.$$

Zatem z Twierdzenia 1 wynika, że istnieje dokładnie jeden R-homomorfizm $g : \mathcal{F}(X)/K(X) \to Y$ taki, że $g\big(x + K(X)\big) = g'(x)$ dla $x \in \mathcal{F}(X)$. Ponadto g uzupełnia diagram (5.6) do diagramu przemiennego (5.7), co oznacza, że $\mathcal{F}(X)/K(X) = \varinjlim \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha)$. Zatem $\mathcal{F}/K$ zachowuje granice proste.

(*2* $\Rightarrow$ *3*): Niech $A = A_K$ będzie funktorem odwzorowań reprezentowanym przez funktor $\mathcal{F}/K$ zachowujący ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju oraz granice proste. Pokażemy, że

(i) K zachowuje granice proste,

(ii) K zachowuje epimorfizmy.

(i) Niech $\{X_\alpha, f_\beta^\alpha\}$ będzie prostym systemem R-modułów nad zbiorem skierowanym S. Niech R-moduł X wraz z R-homomorfizmami $f^\alpha : X_\alpha \to X$ będzie granicą prostą tego systemu. Ponieważ K, $\mathcal{F}$ oraz $\mathcal{F}/K$ są funktorami, zatem $\{K(X_\alpha), K(f_\beta^\alpha)\}$, $\{\mathcal{F}(X_\alpha), \mathcal{F}(f_\beta^\alpha)\}$ oraz $\{\mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha), (\mathcal{F}/K)(f_\beta^\alpha)\}$ są systemami prostymi. Dla każdego $\alpha \in S$ niech $\nu_\alpha : \mathcal{F}(X_\alpha) \to \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha)$ będą homomorfizmami naturalnymi. Podobnie niech $\nu : \mathcal{F}(X) \to \mathcal{F}(X)/K(X)$ będzie homomorfizmem naturalnym. Wobec tego, z definicji $(\mathcal{F}/K)(f^\alpha)$ wynika, że diagram

$$\begin{tikzcd}
\mathcal{F}(X_\alpha) \arrow[r, "\nu_\alpha"] \arrow[d, "\mathcal{F}(f^\alpha)"] & \mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha) \arrow[d, "(\mathcal{F}/K)(f^\alpha)"] \\
\mathcal{F}(X) \arrow[r, "\nu"] & \mathcal{F}(X)/K(X)
\end{tikzcd} \tag{5.8}$$

jest przemienny dla każdego $\alpha \in S$. Ponieważ funktory $\mathcal{F}$ i $\mathcal{F}/K$ zachowują granice proste z założenia, tzn. $\mathcal{F}(X)$ wraz z R-homomorfizmami $\mathcal{F}(f^\alpha)$ jest granicą systemu $\big\{\mathcal{F}(X_\alpha), \mathcal{F}(f^\alpha)\big\}$ oraz $\mathcal{F}(X)/K(X)$ wraz z R-homomorfizmami $(\mathcal{F}/K)(f^\alpha)$ jest granicą systemu $\big\{\mathcal{F}(X_\alpha)/K(X_\alpha), (\mathcal{F}/K)(f^\alpha)\big\}$, więc porównując powyższy diagram z diagramem (3.20) ze strony 33 widzimy, że $\nu = \varinjlim \nu_\alpha$.

Ponadto z Twierdzenia 8 wynika, że

$$\ker\big(\varinjlim \nu_\alpha\big) = \bigcup_\alpha \mathcal{F}(f^\alpha)\big(\ker(\nu_\alpha)\big).$$

Wobec tego

$$\begin{aligned} K(X) = \ker(\nu) = \ker\big(\varinjlim \nu_\alpha\big) &= \bigcup_\alpha \mathcal{F}(f^\alpha)\big(\ker(\nu_\alpha)\big) = \\ = \bigcup_\alpha \mathcal{F}(f^\alpha)\big(K(X_\alpha)\big) &= \bigcup_\alpha K(f^\alpha)\big(K(X_\alpha)\big) = \bigcup_\alpha \operatorname{im}\big(K(f^\alpha)\big). \end{aligned}$$

Pozostaje pokazać, że $K(X) = \bigcup_\alpha \operatorname{im}\big(K(f^\alpha)\big)$ wraz z R-homomorfizmami $K(f^\alpha)$ jest granicą prostą systemu $\{K(X_\alpha), K(f^\alpha)\}$. Niech Y będzie dowolnym R-modułem. Należy określić R-homomorfizm $g : K(X) \to Y$ tak, aby diagram

$$\begin{tikzcd} K(X_\alpha) \arrow[rr, "K(f^\alpha_\beta)"] \arrow[dr, "K(f^\alpha)"] \arrow[ddr, bend right=60, "g^\alpha"'] & & K(X_\beta) \arrow[dl, "K(f^\beta)"'] \arrow[ddl, bend left=60, "g^\beta"] \\ & K(X) \arrow[d, dashed, "g"] & \\ & Y & \end{tikzcd} \tag{5.9}$$

był przemienny. Zauważmy, że dla dowolnego $z \in K(X)$ istnieje element $u \in K(X_\alpha)$ taki, że $z = K(f^\alpha)(u)$ dla pewnego $\alpha \in S$. Ponieważ g ma uzupełniać powyższy diagram, zatem musi być określone wzorem $g(z) = g^\alpha(u)$. Stąd w szczególności g jest co najwyżej jedno. Odwzorowanie g jest poprawnie określone. Istotnie, niech $z = K(f^\alpha)(u)$ i $z = K(f^\beta)(t)$. Wówczas $z = \mathcal{F}(f^\alpha)(u) = \mathcal{F}(f^\beta)(t)$, gdyż K jest podfunktorem funktora $\mathcal{F}$. Zbiór S jest skierowany, zatem istnieje $\gamma \in S$ takie, że $\alpha, \beta \leq \gamma$. Wobec tego

$$z = \mathcal{F}(f^\gamma)\big(\mathcal{F}(f^\alpha_\gamma)(u)\big) = \mathcal{F}(f^\gamma)\big(\mathcal{F}(f^\beta_\gamma)(t)\big).$$

Zatem $\mathcal{F}(f^\alpha_\gamma)(u) - \mathcal{F}(f^\beta_\gamma)(t) \in \ker\big(\mathcal{F}(f^\gamma)\big)$. Funktor $\mathcal{F}$ zachowuje granice proste, zatem istnieje $\delta \in S$ takie, że $\gamma \leq \delta$ i

$$\mathcal{F}(f^\gamma_\delta)\big(\mathcal{F}(f^\alpha_\gamma)(u) - \mathcal{F}(f^\beta_\gamma)(t)\big) = 0.$$

Stąd $\mathcal{F}(f^\alpha_\delta)(u) = \mathcal{F}(f^\beta_\delta)(t)$ i

$$g^\alpha(u) = g^\delta\big(\mathcal{F}(f^\alpha_\delta)(u)\big) = g^\delta\big(\mathcal{F}(f^\beta_\delta)(t)\big) = g^\beta(t),$$

co oznacza, że g jest poprawnie określone. Zauważmy, że g jest R-homomorfizmem, bo jeśli $z_1, z_2 \in K(X)$, $z_1 = K(f^\alpha)(u_1)$, $z_2 = K(f^\beta)(u_2)$, to dla $\gamma \geq \alpha, \beta$ mamy $z_1 = K(f^\gamma)(v_1)$, $z_2 = K(f^\gamma)(v_2)$, skąd $z_1 + z_2 = K(f^\gamma)(v_1 + v_2)$, $rz_1 = = K(f^\gamma)(rv_1)$. Zatem

$$g(z_1 + z_2) = g^\gamma(v_1 + v_2) = g^\gamma(v_1) + g^\gamma(v_2) = g(z_1) + g(z_2)$$

i analogicznie

$$g(rz_1) = g^\gamma(rv_1) = rg^\gamma(v_1) = rg(z_1).$$

Zatem $K(X) = \varinjlim K(X_\alpha)$, a więc funktor K zachowuje granice proste.

(ii) Niech $g : Y \to Z$ będzie epimorfizmem oraz niech i będzie włożeniem $\ker(g)$ w Y. Wówczas, na podstawie Lematu 10 ciąg

$$\ker(g) \oplus Y \underset{(0,\mathrm{id}_Y)}{\overset{(i,\mathrm{id}_Y)}{\rightrightarrows}} Y \xrightarrow{g} Z \tag{5.10}$$

jest ciągiem Grothendiecka pierwszego rodzaju. Oznaczmy $f_1 = (i, \mathrm{id}_Y)$, $f_2 = = (0, \mathrm{id}_Y)$ oraz $X = \ker(g) \oplus Y$. Ponieważ Map jest ED-funktorem, zatem $\mathcal{F}$ (na podstawie implikacji (1⇒2)) zachowuje ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju, skąd ciąg

$$\mathcal{F}(X) \xrightarrow{\mathcal{F}(f_1) - \mathcal{F}(f_2)} \mathcal{F}(Y) \xrightarrow{\mathcal{F}(g)} \mathcal{F}(Z) \longrightarrow 0$$

jest dokładny na mocy Twierdzenia 4. Z założenia funktor $\mathcal{F}/K$ zachowuje ciągi Grothendiecka pierwszego rodzaju, zatem również ciąg

$$\mathcal{F}(X)/K(X) \xrightarrow{(\mathcal{F}/K)(f_1) - (\mathcal{F}/K)(f_2)} \mathcal{F}(Y)/K(Y) \xrightarrow{(\mathcal{F}/K)(g)} \mathcal{F}(Z)/K(Z) \longrightarrow 0$$

jest dokładny. Oznaczając $f' = \mathcal{F}(f_1) - \mathcal{F}(f_2)$ oraz $f'' = (\mathcal{F}/K)(f_1) - (\mathcal{F}/K)(f_2)$ otrzymujemy, że diagram o dokładnych wierszach i kolumnach

$$\begin{tikzcd}
 & 0 \arrow[d] & 0 \arrow[d] & \\
 & K(Y) \arrow[r, "K(g)"] \arrow[d, "i_Y"] & K(Z) \arrow[d, "i_Z"] & \\
\mathcal{F}(X) \arrow[r, "f'"] \arrow[d, "\nu_X"] & \mathcal{F}(Y) \arrow[r, "\mathcal{F}(g)"] \arrow[d, "\nu_Y"] & \mathcal{F}(Z) \arrow[r] \arrow[d, "\nu_Z"] & 0 \\
\mathcal{F}(X)/K(X) \arrow[r, "f''"] \arrow[d] & \mathcal{F}(Y)/K(Y) \arrow[r, "(\mathcal{F}/K)(g)"] \arrow[d] & \mathcal{F}(Z)/K(Z) \arrow[r] \arrow[d] & 0 \\
0 & 0 & 0 &
\end{tikzcd} \tag{5.11}$$

jest przemienny, gdzie i_Y, i_Z są włożeniami, natomiast ν_X, ν_Y, ν_Z są homomorfizmami naturalnymi. Pokażemy, że $K(g)$ jest epimorfizmem. Niech $z \in K(Z)$. Ponieważ $\mathcal{F}(g)$ jest epimorfizmem, zatem istnieje $y' \in \mathcal{F}(Y)$ taki, że $\mathcal{F}(g)(y') = i_Z(z)$. Diagram (5.11) jest przemienny, skąd, w szczególności, kwadrat

$$\begin{tikzcd}
\mathcal{F}(Y) \arrow[r, "\mathcal{F}(g)"] \arrow[d, "\nu_Y"] & \mathcal{F}(Z) \arrow[d, "\nu_Z"] \\
\mathcal{F}(Y)/K(Y) \arrow[r, "(\mathcal{F}/K)(g)"] & \mathcal{F}(Z)/K(Z)
\end{tikzcd}$$

jest przemienny, tzn. $\nu_Z \circ \mathcal{F}(g) = (\mathcal{F}/K)(g) \circ \nu_Y$. Ponadto $\nu_Z\big(i_Z(z)\big) = 0$, wobec czego $0 = \nu_Z\big(\mathcal{F}(g)(y')\big) = (\mathcal{F}/K)(g)\big(\nu_Y(y')\big)$. Z dokładności trzeciego wiersza wynika, że istnieje $\bar{x}' \in \mathcal{F}(X)/K(X)$ taki, że $f''(\bar{x}') = \nu_Y(y')$. Ponieważ ν_X jest epimorfizmem, zatem $\bar{x}' = \nu_X(x')$ dla pewnego $x' \in \mathcal{F}(X)$. Powyższe zależności ilustruje diagram

$$\begin{tikzcd}
 & & & z \arrow[d, mapsto] \\
x' \arrow[r, mapsto] \arrow[d, mapsto] & f'(x') \arrow[dr, mapsto] & y' \arrow[r, mapsto] \arrow[d, mapsto] & i_Z(z) \arrow[d, mapsto] \\
\bar{x}' \arrow[rr, mapsto] & & \nu_Y(y') \arrow[r, mapsto] & 0
\end{tikzcd}$$

Z przemienności diagramu

$$\begin{tikzcd}
\mathcal{F}(X) \arrow[r, "f'"] \arrow[d, "\nu_X"] & \mathcal{F}(Y) \arrow[d, "\nu_Y"] \\
\mathcal{F}(X)/K(X) \arrow[r, "f''"] & \mathcal{F}(Y)/K(Y)
\end{tikzcd}$$

wynika więc, że $\nu_Y\big(f'(x')\big) = \nu_Y(y')$, skąd $\nu\big(y' - f'(x')\big) = 0$. Zatem istnieje $y \in K(Y)$ taki, że $i_Y(y) = y' - f'(x')$, jak w poniższym diagramie:

$$\begin{tikzcd}
y \arrow[r, dashed] \arrow[d, mapsto] & z \arrow[d, mapsto] \\
y' - f'(x') \arrow[r, mapsto] \arrow[d, mapsto] & i_Z(z) \\
0 &
\end{tikzcd}$$

Zauważmy, że, jak zaznaczono powyżej, $\mathcal{F}(g)\big(y' - f'(x')\big) = \mathcal{F}(g)(y') = i_Z(z)$, gdyż $f'(x') \in \operatorname{im}(f') = \ker\big(\mathcal{F}(g)\big)$. Pozostaje zauważyć, że $K(g)(y) = z$. Istotnie,

$$i_z\big(K(g)(y)\big) = \mathcal{F}(g)\big(i_Y(y)\big) = \mathcal{F}(g)\big(y' - f'(x')\big) = i_Z(z),$$

skąd $K(g)(y) = z$, gdyż i_Z jest monomorfizmem. Stąd $K(g)$ jest epimorfizmem.

(*3* $\Rightarrow$ *1*): Niech $A = A_K$ oraz niech funktor K zachowuje granice proste i epimorfizmy. Wybierzmy pewien zbiór generatorów podmodułu $K(R^\infty) \subset$
$\subset \mathcal{F}(R^\infty)$, gdzie R^∞ jest R-modułem wolnym o przeliczalnej bazie $\{e_1, e_2, \ldots\}$, a więc przyjmijmy, że $K(R^\infty) = R\big\{\sum_j r_{ij}\big[\sum_k s_{ijk}e_k\big]\ ;\ i \in I\big\}$ dla ustalonych $r_{ij}, s_{ijk} \in R$. Dla dowolnego $X \in R$-Mod oraz $x_1, x_2, \ldots \in X$ rozważmy
R-moduł $R\big\{x_1, x_2, \ldots\big\}$ oraz epimorfizm $\varphi : R^\infty \to R\big\{x_1, x_2, \ldots\big\}$ zadany na bazie wzorem $\varphi(e_k) = x_k$. Ponieważ funktor K zachowuje epimorfizmy, zatem $K(\varphi) : K(R^\infty) \to K\big(R\{x_1, x_2 \ldots\}\big)$ jest również epimorfizmem, co oznacza, że $K(\varphi)\big(K(R^\infty)\big) = K\big(R\{x_1, x_2, \ldots\}\big)$. Stąd $K\big(R\{x_1, x_2, \ldots\}\big)$ jest generowany przez obrazy generatorów modułu $K(R^\infty)$, czyli elementy

$$\begin{aligned}
K(\varphi)\Big(\sum_j r_{ij}\big[\sum_k s_{ijk}e_k\big]\Big) &= \sum_j r_{ij}K(\varphi)\Big(\big[\sum_k s_{ijk}e_k\big]\Big) = \\
&= \sum_j r_{ij}\big[\sum_k s_{ijk}\varphi(e_k)\big] = \sum_j r_{ij}\big[\sum_k s_{ijk}x_k\big],
\end{aligned}$$

gdzie $i \in I$. Oznacza to, że

$$K\big(R\{x_1, x_2, \ldots\}\big) = R\Big\{\sum_j r_{ij}\,[\sum_k s_{ijk}x_k]\ ;\ i \in I\Big\}. \tag{5.12}$$

W Przykładzie 6 rozważaliśmy system prosty $\{X_\alpha, f^\alpha_\beta\}$ nad zbiorem skierowanym S wszystkich co najwyżej przeliczalnych podzbiorów zbioru X. Przypomnijmy, że jeśli $\alpha \in S$ oraz $\alpha = X'$, to przez X_α oznaczamy podmoduł RX'. Jeśli $\beta \in S$ oraz $\alpha \leq \beta$, to $X_\alpha \subset X_\beta$ i R-homomorfizm $f^\alpha_\beta : X_\alpha \to X_\beta$ określamy jako włożenie.

Pokazaliśmy, że $X = \bigcup\limits_\alpha X_\alpha$ wraz z włożeniami $f^\alpha : X_\alpha \to X$ jest granicą prostą tego systemu. Zauważmy, że jeżeli $X_\alpha \subset X$, to $\mathcal{F}(f^\alpha) : \mathcal{F}(X_\alpha) \to \mathcal{F}(X)$, $\mathcal{F}(f^\alpha)\big(\sum\limits_i r_i[x_i]\big) = \sum\limits_i r_i[x_i]$ jest monomorfizmem, można więc uznać, że $\mathcal{F}(X_\alpha) \subset \subset \mathcal{F}(X)$. Podobnie $K(f^\alpha) : K(X_\alpha) \to K(X)$ jest monomorfizmem jako ograniczenie $\mathcal{F}(f^\alpha)$, zatem możemy przyjąć, że $K(X_\alpha) \subset K(X)$. Z założenia mamy więc

$$\begin{aligned} K(X) &= \varinjlim K(X_\alpha) = \bigcup_\alpha K(f^\alpha)\big(K(X_\alpha)\big) = \bigcup_\alpha K(X_\alpha) = \\ &= \bigcup_{x_1, x_2, \ldots \in X} K\big(R\{x_1, x_2, \ldots\}\big) = R\Big\{\sum_j r_{ij}\,[\sum_k s_{ijk}x_k]\ ;\ i \in I, x_k \in X\Big\}. \end{aligned}$$

Zatem

$$\begin{aligned} A(X,Y) = A_K(X,Y) &= \big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)\ ;\ \bar{\alpha}\big(K(X)\big) = 0\big\} = \\ &= \Big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)\ ;\ \mathop{\forall}_{i \in I}\ \mathop{\forall}_{x_k \in X}\ \bar{\alpha}\Big(\sum_j r_{ij}\,[\sum_k s_{ijk}x_k]\Big) = 0\Big\} = \\ &= \Big\{\alpha \in \mathrm{Map}(X,Y)\ ;\ \mathop{\forall}_{i \in I}\ \mathop{\forall}_{x_k \in X}\ \sum_j r_{ij}\alpha\big(\sum_k s_{ijk}x_k\big) = 0\Big\}, \end{aligned}$$

co oznacza, że A jest ED-funktorem. Przy tym, jak widzieliśmy, relacje są wyznaczone jednoznacznie przez generatory nad $K(R^\infty)$, czyli ostatnia część tezy jest też spełniona. □

Można pokazać ([4], Wniosek 3.2.2), że jeśli podfunktor K funktora $\mathcal{F}$ zachowuje epimorfizmy, to zachowuje też granice proste. Wobec tego w powyższym twierdzeniu można opuścić założenia o zachowywaniu granic prostych. Dowód tego faktu wymaga jednak użycia metod, które wykraczają poza granice tej pracy.

Bibliografia

[1] M. F. Atiyah, I. G. MacDonald, *Introduction to commutative algebra*, Addison-Wesley, Reading, Mass. 1969 (istnieje przekład rosyjski: Mir, Moskwa 1972)

[2] S. Balcerzyk, *Algebra homologiczna*, PWN, Warszawa 1972

[3] A. Prószyński, *Forms and mappings. I: Generalities*, Fund. Math. 122 (1984) 219-235

[4] A. Prószyński, *Odwzorowania wyższych stopni*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1987

[5] A. Prószyński, *Equationally definable functors and polynomial mappings*, Journal of Pure and Applied Algebra 56 (1989) 59-84

[6] N. Roby, *Lois polynômes et lois formelles en théorie des modules*, Ann. Sci. École Norm. Sup. 80 (1963) 213-348

[7] Z. Semadeni, A. Wiweger, *Wstęp do teorii kategorii i funktorów*, PWN, Warszawa 1978